

ทิศทางการเติบโตของรถแห่หลังภาวะโรคระบาดโควิด-19¹

GROWING TREND OF ISAN ROD HAE AFTER COVID-19 PANDEMIC¹

จารูวรรณ ดวงคำจันทร์*
Jaruanwan Duangkhamchan*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้นำเสนอผลการศึกษารถแห่ ในช่วงสถานการณ์โรคระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เพื่อให้เห็นถึงกิจกรรมทางสังคมของชาวรถแห่ จากที่เคยเฟื่องฟูและเป็นที่นิยมเป็นอย่างมากในช่วงประมาณ ปี พ.ศ. 2555 ถึง พ.ศ. 2562 ในช่วงสถานการณ์โรคระบาดนี้ ทำให้กิจกรรมของรถแห่เปลี่ยนไปเป็นอย่างยิ่ง การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยเข้าไปร่วมอยู่ในกลุ่มเฟซบุ๊กเพื่อสังเกตการณ์ ชมการแสดง และสัมภาษณ์เจ้าของ ผู้สร้าง และผู้แสดงบนรถแห่ ในจังหวัดมหาสารคามและจังหวัดชัยภูมิ จากการศึกษาพบว่า การเกิดโรคระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ทำให้สถานการณ์ของรถแห่อีสานเปลี่ยนแปลงไปมาก ทำให้ผู้ประกอบการรถแห่หลายคนไม่สามารถแบกรับภาระค่าใช้จ่ายได้ จำต้องขายรถแห่ในราคาที่ถูกกว่าต้นทุน ส่วนคนชมรถแห่ที่อยู่รอบนั้นพบว่าพวกเขามีการปรับตัวในสายอาชีพนักดนตรีอยู่หลากหลาย จนสามารถกลับมาแสดงได้อีกครั้ง แม้จะต้องเผชิญกับสถานการณ์วิกฤตมา

คำสำคัญ : รถแห่/ เชื้อไวรัสโควิด-19/ วัฒนธรรมสมัยนิยม/ ดนตรีอีสาน/ มานุษยวิทยาดนตรี

Abstract

This article shows the research findings of Isan Rod Hae (concert truck), in the situation of the COVID-19 epidemic. The article aims to present the social activities of Isan Rod Hae musician that used to be booming and be popular from late 2010 to mid 2019. The researcher used various methods including both online and offline ethnographic researches such as

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง รถแห่อีสาน : มหรสพสัญจรข้ามพรมแดนวัฒนธรรม ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

¹ This article is a part of the thesis Isan Rod Hae: The concert truck across cultural borders. This research and innovation activity is funded by National Research Council of Thailand (NRCT).

* นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, jaruanwan.dkc@gmail.com

* Graduate student, Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University, jaruanwan.dkc@gmail.com

entering Rod Hae Facebook groups, interviewing and observing Rod Hae owners, builders, and performers in Maha Sarakham and Chaiyaphum provinces. However, the significantly situation of the COVID-19 epidemic allows Isan Rod Hae to change their social activities. Many Isan Rod Hae entrepreneurs are not able to bear the cost, so that they have to sell Isan Rod Hae below cost price unwillingly. And even Isan Rod Hae entrepreneurs and musicians who can bear the difficult time have to make adjustments in their musical career too. Nowadays Rod Hae continues its vitality despite of various crises.

Keywords: Isan Rod Hae/ COVID-19/ Popular Culture/ Isan Music/ Anthropology of Music

บทนำ

รถแห่เป็นมหรสพสายเลือดอีสาน ที่ก่อร่างสร้างตัวตนจนมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ในช่วงปลายทศวรรษที่ 2550 ถึงช่วงกลางทศวรรษ 2560 รถแห่มีการนำเสนอตนเองและถูกนำเสนอผ่านรูปแบบต่าง ๆ ทั้งออนไลน์และพื้นที่ที่แสดงสด จนสามารถกลายเป็นมหรสพที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก จากการรับงานบุญในหมู่บ้านเล็ก ๆ สู่งานมหรสพรถแห่เป็นคอนเสิร์ตขนาดใหญ่ที่เข้ามาทำการแสดงในเมืองหลวงได้ โดยรถแห่แต่ละคันนั้นสามารถรับงานได้มากกว่า 20 งานในหนึ่งเดือน อาจจะกล่าวได้ว่ารถแห่หนึ่งคันมีงานแทบจะทุกวัน สมาชิกวงดนตรีรถแห่มีรายได้ดีมากพอที่จะเลี้ยงดูครอบครัวและส่งเสียตนเองเรียนหนังสือในระดับอุดมศึกษาได้ จนเมื่อถึงเหตุการณ์สำคัญตั้งแต่ปี พ.ศ. 2563-2565 เป็นช่วงที่มีการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 สถานบริการต่าง ๆ เช่น ห้างสรรพสินค้า สถานบันเทิง แหล่งมหรสพต้องปิดลงชั่วคราว รวมถึงกิจกรรมที่มีการรวมกลุ่มของประชาชนต้องหยุดชะงักลงทันที² ส่งผลกระทบกับผู้คนทั่วทั้งโลก ทั้งในมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม รถแห่ซึ่งเป็นกลุ่มคนดนตรีจึงได้รับผลกระทบนี้ด้วยไม่น้อย

ผู้วิจัยจึงได้เข้าไปศึกษารถแห่ ในสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 ทั้งสังเกตการณ์บนพื้นที่ออนไลน์ในช่วงที่แสดงสดไม่ได้ และช่วงที่มีการแสดง เพื่อให้เห็นกิจกรรมทางสังคมและกระบวนการปรับตัวของชาวรถแห่ ที่มีผลมาจากมาตรการควบคุมโรคระบาดของรัฐบาลและผลกระทบทางเศรษฐกิจ สถานการณ์ดังกล่าวได้เผยให้เห็นถึงทิศทางรถแห่ที่ต่อสู้กับปัญหา จนผ่านพ้นวิกฤตในครั้งนี้และดำเนินกิจกรรมของรถแห่ต่อไปได้ในรูปแบบต่าง ๆ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษากิจกรรมทางสังคมและกระบวนการปรับตัวของชาวรถแห่ ในสภาวะโรคระบาดโควิด-19

² “การเว้นระยะห่างทางสังคม ระยะทางทางชนชั้น กับการกลายเป็นกลุ่มผู้มีสถานะรอง : กรณีศึกษาจากผู้ค้าในตลาดสดในเขตเทศบาลพิษณุโลก,” กมลศ พิชิตนิษฐ และธนรัตน์ ทรงสมบูรณ์, คลังข้อมูลจดหมายเหตุดิจิทัล โควิด-19, https://db.sac.or.th/covid-19/th/article-details.php?atc_id=102#.

วิธีการวิจัย

การศึกษานี้ได้ใช้การทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับดนตรีอีสาน เพื่อให้เห็นถึงรากฐานวัฒนธรรมดนตรีก่อนจะมาเป็นรณรงค์ อีกทั้งยังสัมภาษณ์และเข้าไปสังเกตการณ์ในบ้านพักของรณรงค์จำนวน 3 คนะ ในจังหวัดมหาสารคามและจังหวัดชัยภูมิ ทั้งในรูปแบบของการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อเห็นถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และกิจกรรมที่ชาวรณรงค์ทำในขณะที่ไม่มีงานแสดง นอกจากนี้ยังได้เข้าไปสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในงานแสดงของรณรงค์ในพื้นที่อีสาน เพื่อเห็นถึงบทบาทของรณรงค์ในงานพิธีกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ภาคอีสาน และเข้าร่วมงานแสดงของรณรงค์ในพื้นที่นอกอีสาน หรือที่เรียกกันว่า “งานมหรสพรณรงค์” เพื่อเห็นถึงบทบาทของรณรงค์ที่ก้าวข้ามออกจากงานประเพณีพิธีกรรมในท้องถิ่นอีสาน

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้ 1) รณรงค์มีกิจกรรมทางสังคมที่หลากหลายในช่วงสภาวะโรคระบาดโควิด-19 รณรงค์เริ่มเข้ามาเป็นบทบาทนอกขอบเขตของประเพณีพิธีกรรมของชาวบ้านอีสานมากขึ้น เช่น การสืบคลานเข้ามาเป็นมหรสพเพื่อการบันเทิง โดยเฉพาะในพื้นที่ออนไลน์ เนื่องจากในสถานการณ์ทางสังคมที่ไม่ปกติ ออกนอกบ้านไม่ได้ ทำให้รูปแบบของวัฒนธรรมบันเทิงต้องปรับเปลี่ยนตามบริบทดังกล่าว อีกทั้งการเป็นปากเป็นเสียงทางการเมือง ทั้งการเชิญชวน หาเสียงเลือกตั้งของนักการเมืองท้องถิ่น นอกจากนี้รณรงค์ยังเป็นกระบอกเสียงสำคัญของชาวบ้าน ที่บอกกล่าวความทุกข์ยากของประชาชนในช่วงเวลานั้น ดังนั้นแล้วจึงเห็นว่า สถานการณ์ของโรคระบาดโควิด-19 ชับเน้นหน้าที่ทางสังคมของรณรงค์ ที่หากเป็นสังคมสงบสุขปกติ ไม่สามารถเห็นบรรยากาศนี้ได้ชัดเจน และ 2) เห็นถึงกระบวนการปรับตัวของรณรงค์ที่มีอยู่อย่างหลากหลาย เช่น (1) การปรับตัวด้านธุรกิจ โดยมีบางคณะได้มีการปรับธุรกิจจากต้นทุนเดิม โดยการผลิตลำโพงและเครื่องเสียงขายในช่องทางออนไลน์ (2) การปรับตัวโดยใช้เทคโนโลยี โดยการปรับเปลี่ยนวิธีการแสดง จากพื้นที่การแสดงทางกายภาพ มาเป็นการเล่นดนตรีออนไลน์เป็นหลัก (3) ปรับตัวด้านสาธารณสุข โดยมีมาตรการบังคับใช้ในเวลาที่แสดง และ (4) การปรับตัวโดยการเคลื่อนไหวทางการเมือง ที่รณรงค์ยังคงทำหน้าที่ “สื่อสาร” ในฐานะมหรสพดนตรีของชาวบ้านอีสานที่สะท้อนสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองเสมอมา การปรับตัวดังกล่าวนำมาสู่วิถีทางใหม่ของรณรงค์ ที่เมื่อก้าวพ้นจากวิกฤตที่หนักหน่วงแล้ว รณรงค์เห็นทิศทางการเติบโตที่หลากหลาย จนสามารถกลับมาโลดแล่นในสังคมทั้งในและนอกอีสานได้ยิ่งใหญ่กว่าเดิม

พลวัตและหน้าที่ทางสังคมของรณรงค์

รณรงค์อีสานที่ก่อร่างสร้างตัวตนจนมีชื่อเสียงในช่วงปลายทศวรรษที่ 2550 ถึงช่วงกลางทศวรรษ 2560 รูปแบบการใช้งานของรณรงค์อีสานพบว่ามีการใช้งานอยู่ใน 2 ลักษณะหลัก คือ 1) ใช้ในการแห่ประกอบขบวนในพิธีกรรมต่าง ๆ ในท้องถิ่น 2) แบบจุดเล่น ที่เป็นทั้งการใช้งานเป็นเครื่องเสียงตามงานบุญ และเล่นเป็นวงดนตรีสดแบบหมอลำหรือวงดนตรี ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า “รณรงค์อีสาน” ที่ศึกษาอยู่นี้ มีความเป็นลูกผสม (hybrid) ที่ถูกพัฒนาการต่อยอดมาจากวงดนตรีพื้นบ้านอีสานแบบก่อนนี้ใน 2 ทางด้วยกัน คือ 1) วงกลองยาวพื้นบ้านอีสาน และ 2) หมอลำซึ่งที่ผ่านการปรุงแต่งสำเร็จรูป เป็นมหรสพที่มีชื่อเสียงในอีสานอยู่ก่อนแล้ว

รณรงค์หนึ่งคันไม่ได้มีสมาชิกมากมายเป็นสิบเป็นร้อยอย่างหมอลำ มากสุดก็ประมาณ 7-12 คน ประกอบด้วย คนขับรถ (ที่มักเป็นเจ้าของรถหรือเจ้าของวงเอง) นักร้อง 2-4 คน มือกลอง 1 คน มือกีตาร์

1-2 คน มือเบส 1 คน มือคีย์บอร์ด 1 คน ผู้ควบคุมเสียงหลัก (เรียกในวงการว่ามือมิกซ์) 1 คน และผู้ติดตาม อาจจะเป็นตากล้องที่ตามบันทึกภาพและวิดีโอ ทั้งหมดแต่งกายเรียบง่าย กางเกงยีน เสื้อยืดที่เป็นเสื้อคอกระ สกรีนเป็นข้อความต่าง ๆ เมื่อแสดงเสร็จสามารถเคลื่อนย้ายออกจากพื้นที่ได้ทันที จึงทำให้รถแห่เป็นที่นิยม และเติบโตได้อย่างรวดเร็ว

รถแห่สามารถเติบโตข้ามพรมแดนอีสาน ออกมาสู่พื้นที่การแสดงในภาคกลางและภาคตะวันออก เรียกว่า “มหรสพรถแห่” ปัจจัยสำคัญในการผลักดันให้งานดังกล่าวเติบโต คือการโหยหาวัฒนธรรมย่อย ของกลุ่มแรงงานอีสานพลัดถิ่น³ ที่มีสำเนียงร่วมกับดนตรีที่ผูกพันกับพื้นที่ ถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเอง โดยเฉพาะเสียงดนตรีอีสานที่ปรากฏบนรถแห่ คือหนึ่งผลผลิตทางวัฒนธรรมที่มีการผสมผสานระหว่างรากฐาน วัฒนธรรมลาวแบบดั้งเดิมเข้ากับวัฒนธรรมสมัยใหม่ ประกอบสร้างโดยคนอีสานในปัจจุบัน เป็นรสนิยมทางเสียงของผู้คน ที่เกิดจากประสบการณ์ฝังลึกเข้าสู่ประสาทสัมผัส ประกอบไปด้วยภาษาที่เป็น คำร้องเป็นสำเนียง จังหวะ และดนตรี ที่ผูกพันกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวบ้าน สังคมและถ่ายทอดส่ง ต่อกันมาอย่างยาวนาน เพราะมนุษย์สร้างเสียงดนตรีขึ้นมาจากแวดล้อมทางธรรมชาติ และเสียงดนตรีก็นำพา ให้มนุษย์รู้สึกกลับไปใกล้ชิดกับธรรมชาติที่คุ้นชิน⁴ ดังนั้น แม้ว่ารถแห่จะเป็นกลุ่มคนดนตรีที่มีพลวัตมาไกล จากดนตรีพื้นบ้านอีสานแบบดั้งเดิม แต่รถแห่ยังมีกลิ่นอายของคนอีสานและสะท้อนความเป็นคนอีสานที่ สามารถเติบโตภายใต้สังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะในภาวะวิกฤตอย่างในสถานการณ์ ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของวงการรถแห่ไปเลยก็ว่าได้

1. โควิด-19 โรคใหม่ที่รัฐไทยยังไม่รู้จักและความระส่ำระสายของวงการรถแห่

เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2562 เกิดโรคระบาดขึ้นที่เมืองอู่ฮั่น ประเทศจีน ต่อมาเมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2563 ทางจีนได้ประกาศว่า ไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่นั้นคือสาเหตุของโรคระบาด จนกระทั่งเมื่อ วันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2563 ประเทศไทยพบนักท่องเที่ยวจีนจากเมืองอู่ฮั่นและยืนยันว่าเป็นผู้ป่วยรายแรก ในประเทศไทย ณ ทำอากาศยานสุวรรณภูมิ สถานการณ์โรคระบาดโคโรนารุนแรงและส่งผลกระทบต่อ ประชาชนทั่วโลก จน WHO (World Health Organization) ได้ประกาศชื่ออย่างเป็นทางการของโรคระบาด นี้ว่า โควิด-19 (COVID-19) เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2563 และเมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2563 WHO (World Health Organization) จึงได้ประกาศภาวะการระบาดใหญ่ทั่วโลกอย่างเป็นทางการ⁵ ทางของไทย เริ่มตระหนักแล้วว่าภัยของโรคระบาดโควิด-19 เริ่มรุนแรงและส่งผลกระทบต่อประชาชน เพราะในขณะนั้น ยังไม่มีวัคซีนป้องกันโรคและไม่มียารักษาโรคโดยตรง รัฐบาล พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา จึงประกาศ สถานการณ์ฉุกเฉิน โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 4 ของพระราชกำหนด การบริหารราชการใน สถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ในทุกเขตท้องที่ทั่วราชอาณาจักร โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม

³ Charles F. Keyes, *Isan: Regionalism in Northeastern Thailand* (New York: Cornell University, 1967).

⁴ R. Murray Schafer, *The soundscape: Our Sonic Environment and the Tuning of the World* (Rochester, Vermont: Destiny Books, 1994).

⁵ วิรุฬ ลิ้มสวาท, บ.ก., *จดหมายเหตุ COVID-19 : รวมพลัง ร่วมใจฝ่าภัยวิกฤต (ระยะที่ 1 ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม - 30 มิถุนายน 2563)* (กรุงเทพฯ : องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2563).

พ.ศ. 2563 ถึงวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2563⁶

สถานการณ์ฉุกเฉินที่รัฐบาลบังคับใช้ควบคุมโรคด้วยกฎหมายนั้น ทำให้สถานบริการต่าง ๆ เช่น ห้างสรรพสินค้า สถานบันเทิง และแหล่งมหรสพต้องปิดลงชั่วคราว รวมถึงยังมีคำสั่งให้หยุดกิจกรรมที่มีการรวมกลุ่มของประชาชน เสมือนเป็นการ “ปิดเมือง” หรือ “ปิดประเทศ” (lockdown) ทั้งนี้รัฐบาลส่วนกลางยังมีคำสั่งให้ท้องถิ่นจัดการตนเอง เช่น มีคำสั่งให้ผู้ว่าราชการจังหวัดสามารถสั่งปิดสถานที่ต่าง ๆ ที่เสี่ยงต่อการแพร่โรคระบาดได้และให้ประชาชนงดหรือหลีกเลี่ยงการเดินทางข้ามจังหวัด⁷

สิ่งที่รัฐบาลไทยทำต่อจากนี้คือมีการรณรงค์ให้ประชาชน “อยู่บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อชาติ” โดยกระทรวงสาธารณสุขขอความร่วมมือให้ประชาชนกักกันตัวเองและเว้นระยะห่างทางสังคม (social distancing) เช่น การงดออกไปพื้นที่เสี่ยง งดไปพื้นที่คนหมู่มาก งดกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีการรวมกลุ่ม ทั้งงานสังสรรค์และงานประเพณีต่าง ๆ และหากมีความจำเป็นต้องออกนอกบ้านให้เว้นระยะห่างจากผู้อื่นระยะ 2 เมตรขึ้นไป⁸ รวมถึงขอความร่วมมือจากประชาชนให้ทำงานอยู่ที่บ้าน (work from home) ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อลดความแออัดของการเดินทาง ที่อาจจะทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการระบาดของโรคได้ การทำงานที่บ้านนั้นสามารถทำได้กับหลายอาชีพ แต่ไม่ใช่ว่าทุกอาชีพจะสามารถทำงานที่บ้านของตนเองได้ รถแท็กซี่เป็นหนึ่งในอาชีพที่ได้รับผลกระทบจากข้อกำหนดที่รัฐบาลบังคับใช้ควบคุมโรคระบาดนี้ เนื่องจากรถแท็กซี่เป็นกลุ่มอาชีพที่ต้องทำงานในกิจกรรมที่มีการรวมกลุ่มของผู้คนจำนวนมาก งานเลี้ยงรื่นเริง สังสรรค์ และงานประเพณี จึงไม่สามารถทำงานภายใต้คำสั่งการและนโยบายที่รัฐบาลพยายามรณรงค์ ผลกระทบดังกล่าวทำให้ผู้ประกอบการรถแท็กซี่รายย่อยหลายรายต้องหยุดกิจการและประกาศขายรถในภาวะที่ขาดทุน เนื่องจากทนแบกรับภาระหนี้สินในการผ่อนรถและดูแลกิจการไม่ไหว ส่วนนักเรียนนักศึกษาต้องจำใจแยกย้ายกลับบ้านตนเองไปก่อน จนกว่าจะมีงานเข้ามา⁹

จนเมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2563 ไม่ปรากฏยอดผู้ติดเชื้อรายใหม่ในประเทศไทยเป็นครั้งแรกในรอบ 65 วัน รัฐบาลจึงอนุญาตให้มีการผ่อนปรนสถานการณ์โรคระบาดเป็นระยะ โดยมีการประเมินผลในทุก 14 วัน ระยะที่ 1 เริ่ม 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2563¹⁰ ระยะที่ 2 เริ่ม 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2563 ผ่อนปรนกิจกรรมในสวนพฤกษศาสตร์ สวนดอกไม้พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ห้องสมุดสาธารณะ หอศิลป์ ฯลฯ¹¹ ระยะที่ 3 เริ่ม 1 มิถุนายน พ.ศ. 2563 เปิดศูนย์การค้า แหล่งจับจ่าย

⁶ “การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548,” (25 มีนาคม 2563), *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 137 ตอนที่ 24 ก, หน้า 1.

⁷ “การเว้นระยะห่างทางสังคม ระยะห่างทางชนชั้น กับกรกลายเป็กลุ่มผู้มีสถานะรอง : กรณีศึกษากลุ่มผู้ค้าในตลาดสดในเขตเทศบาลพิษณุโลก,” *กมลศ โทนิชินฐ และธนรัตน์ ทรงสมบุญ*, คลังข้อมูลจดหมายเหตุดิจิทัล โควิด-19, https://db.sac.or.th/covid-19/th/article-details.php?atc_id=102#.

⁸ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, *ข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างการรับรู้สู่ชุมชน ครั้งที่ 13/2563 วันที่ 9 เมษายน 2563*, กลุ่มภารกิจด้านข่าวและสื่อมวลชนสัมพันธ์ สำนักสารนิเทศ, 2563. เอกสารอิเล็กทรอนิกส์.

⁹ เอกรินทร์ ทางชัยภูมิ, สัมภาษณ์โดย จารุวรรณ ดวงคำจันทร์, 18 พฤศจิกายน 2564.

¹⁰ วิรุฬ ลิ้มสวาท, บ.ก., *จดหมายเหตุ COVID-19 : รวมพลัง ร่วมใจ ฝ่าภัยวิกฤต (ระยะที่ 1 ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม - 30 มิถุนายน 2563)* (กรุงเทพฯ : องค์การส่งเสริมวัฒนธรรมผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2563)

¹¹ “แนวทางปฏิบัติด้านสาธารณสุข ตามการผ่อนคลายการบังคับใช้ตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในระยะที่ 2 สำหรับสวนพฤกษศาสตร์ สวนดอกไม้ พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ห้องสมุดสาธารณะ หอศิลป์,” กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, <https://covid19.anamai.moph.go.th/th/establishments/>.

ใช้สอย และกิจกรรมมหรสพ อย่างไรก็ตามการผ่อนปรนด้านกิจกรรมมหรสพนี้สามารถทำได้เพียงมหรสพพื้นบ้าน เช่น ลิเก ลำตัด หรือการแสดงพื้นบ้านที่มีผู้ชมไม่เกินสองร้อยคนเท่านั้น ยังคงงดการแสดงที่มีลักษณะที่เป็นคอนเสิร์ตอยู่¹² ต่อมารัฐบาลได้ประกาศยกเลิกเคอร์ฟิวและมีการผ่อนปรนกิจกรรมที่มีความเสี่ยงสูงเป็นการผ่อนปรนในระยะที่ 4 ซึ่งเริ่ม 15 มิถุนายน พ.ศ. 2563 โดยผ่อนผันให้มีการใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา¹³ และในระยะที่ 5 ได้คลายข้อกำหนดในกิจกรรมต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น เช่น ห้างสรรพสินค้า ศูนย์การค้าหรือคอมมูนิตีมอลล์สามารถเปิดบริการได้ทุกส่วน แต่กำหนดเวลาปิดไม่เกินเวลา 22.00 น. และอนุญาตให้สถานเสริมความงาม ร้านตัดผม สามารถเปิดดำเนินการได้เช่นกัน¹⁴

แม้จะมีแถลงการณ์ถึงสถานการณ์ของโรคระบาดโควิด-19 อยู่เป็นระยะ แต่ประชาชนยังคงมีความสับสนจากข้อกำหนดต่าง ๆ ที่รัฐประกาศใช้ จากการผ่อนปรนสถานการณ์ในระยะที่ 3 ถึงแม้จะอนุญาตให้มีการแสดงมหรสพได้ แต่ก็สามารถทำได้เพียงแค่การแสดงมหรสพพื้นบ้านที่มีผู้ชมจำนวนน้อยไม่ถึงสองร้อยคน รถแห่จึงไม่สามารถแสดงเป็นงานคอนเสิร์ตแบบมหรสพรถแห่ที่ยิ่งใหญ่ได้ จึงทำได้เพียงการแสดงในงานบุญตามหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่มีคนร่วมงานน้อยและผู้ปกครองในพื้นที่อนุญาตเท่านั้น

คำสั่งของรัฐบาลที่มีการเปลี่ยนแปลงบ่อย ตามสถานการณ์ที่ผันเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ทำให้มหรสพแบบชาวบ้านอย่างรถแห่ตั้งตัวไม่ทัน นอกจากคำสั่งจากรัฐส่วนกลางแล้ว คำสั่งนายกรัฐมนตรียังจัดตั้งศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) (ศบค.) เพิ่มเติม โดยผู้ว่าราชการจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ควบคุมพื้นที่ของตนเองได้ คำสั่งการของพื้นที่แต่ละพื้นที่จึงมีข้อปฏิบัติที่แตกต่างกัน¹⁵ จากมาตรการนี้ได้ส่งผลทำให้เกิดความสับสนสำหรับคนดนตรีในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก

“ช่วงโควิดสับสนอยู่เยอะ อย่างเช่นว่า ทางกรมไม่ห้ามจัด แต่จังหวัดไม่ให้จัด”¹⁶

ความไม่ชัดเจนของคำสั่งการรัฐ ส่งผลกระทบต่อชาวรถแห่และประชาชนทั่วไปเป็นอย่างมาก เนื่องจากไม่สามารถกำหนดทิศทางในการดำเนินชีวิตได้ รถแห่บางเจ้าที่รับมือกับสถานการณ์และผลกระทบทางเศรษฐกิจไม่ไหวต้องจำใจขายรถไปในราคาที่ขาดทุน ส่วนรถแห่ที่เหลือนั้นต้องดิ้นรนหาหนทางปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ซึ่งแต่ละคณะมีวิถีทางการดำเนินงานที่แตกต่างกันออกไปอย่างน่าติดตาม

2. การปรับตัวของรถแห่ภายใต้เงื่อนไขของโรคระบาด

ในช่วงสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโควิด-19 วงการรถแห่ก็มีความระส่ำระสาย เนื่องจากมีคราวที่เล่นได้และเล่นไม่ได้อยู่ในหลายระลอกด้วยกัน ผู้วิจัยได้เฝ้าดูการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม

¹² “แนวทางปฏิบัติด้านสาธารณสุข ตามการผ่อนคลายการบังคับใช้ตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในระยะที่ 3 สำหรับโรงละคร โรงมหรสพ,” กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, <https://covid19.anamai.moph.go.th/th/establishments/>.

¹³ วิรุฬห์ ลิ้มสวาท, บ.ก., จดหมายเหตุ COVID-19 : รวมพลัง ร่วมใจ ฝ่าภัยวิกฤต (ระยะที่ 1 ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม - 30 มิถุนายน 2563) (กรุงเทพฯ : องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2563).

¹⁴ “แนวทางปฏิบัติด้านสาธารณสุข ตามการผ่อนคลายการบังคับใช้ตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในระยะที่ 5 สำหรับห้างสรรพสินค้า ศูนย์การค้า คอมมูนิตีมอลล์,” กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, <https://covid19.anamai.moph.go.th/th/establishments/>.

¹⁵ “การจัดโครงสร้างของศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) เพิ่มเติม (ฉบับที่ 5),” (25 ธันวาคม 2563), ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 137 ตอนพิเศษ 302 ง, หน้า 75-76

¹⁶ เอกรินทร์ ทางชัยภูมิ, สัมภาษณ์โดย จารุวรรณ ดวงคำจันทร์, 18 พฤศจิกายน 2564.

ออนไลน์ของชาวรถแห่ในพื้นที่กลุ่มเฟซบุ๊กชื่อ “ชมรมรถแห่ มโหรี ดนตรีสด แห่งประเทศไทย” พบว่าในช่วงสถานการณ์ดังเคียด โดยเฉพาะช่วงการปิดเมืองหรือปิดประเทศ (lockdown) จากเดิมที่ภายในกลุ่มคึกคักเต็มไปด้วยบรรยากาศของการอวดฝีมือของรถแห่แต่ละวง ที่อัปโหลดให้ผู้ชมได้เห็นพร้อมประกาศรับงาน แต่ช่วงสถานการณ์การปิดเมือง รัฐบาลประกาศยกเลิกกิจกรรมการรวมกลุ่มทุกชนิด ในกลุ่มนี้ก็เงียบลงและมีข่าวการประกาศขายรถแห่มือสองออกมาเรื่อย ๆ อย่างต่อเนื่อง กระทั่งเมื่อช่วงต้นปี พ.ศ. 2565 สถานการณ์เริ่มคลายความตึงเครียดลง บรรยากาศในกลุ่มจึงเริ่มกลับมาคึกคักอีกครั้งตามลำดับ เพราะรถแห่สามารถรับงานได้ แต่ต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดในการควบคุมโรคที่รัฐบาลหรือแต่ละท้องถิ่นกำหนด

นอกจากการเฝ้ามองรถแห่ในกลุ่มเฟซบุ๊กแล้ว ผู้วิจัยยังได้ลงพื้นที่เข้าร่วมชมการแสดงรถแห่ที่แสดงสดในช่วงสถานการณ์โรคระบาดอยู่ในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งมีความแตกต่างกันไปในแต่ละกรณี รวมถึงพูดคุยกับผู้ประกอบการรถแห่เพื่อให้เห็นถึงกระบวนการการปรับตัวในแต่ละรูปแบบ ได้แก่ 1) การปรับตัวทางด้านสาธารณสุข 2) การปรับตัวด้านธุรกิจ 3) การปรับตัวโดยใช้เทคโนโลยี และ 4) การปรับตัวโดยการเคลื่อนไหวทางการเมือง

2.1 การปรับตัวด้านสาธารณสุข

สถานการณ์ภายในกลุ่มของคนรถแห่ คงไม่ต่างกันมากกับกลุ่มอาชีพอื่น ๆ ในสังคมไทย ในแง่ของการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่ไม่อาจจะคาดเดาได้และไร้ซึ่งทิศทางอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การแสดงของรถแห่ในช่วง 3 ปีของการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา-19 จึงแตกต่างกันไปอยู่เสมอตามสถานการณ์ภายนอกที่มีความเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะคำสั่งการของรัฐบาลมาตรการสาธารณสุข ฉะนั้น ในพื้นที่แสดงรถแห่หลังจากการเกิดโรคระบาดจึงมีบรรยากาศเปลี่ยนไป

เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2563 ผู้วิจัยได้เข้าร่วมชมการแสดงของรถแห่ในจังหวัดมหาสารคาม รถแห่คันนี้มาจากจังหวัดขอนแก่น ได้เล่นในงานแต่งงานซึ่งเป็นงานในช่วงเช้าของวัน ชาวคณะรถแห่ได้บอกกับผู้วิจัยว่าเป็นงานแสดงแรกหลังจากสถานการณ์ล็อกดาวน์โควิดที่ผ่านมา หน้าที่ของรถแห่คณะนี้นอกจากจะทำหน้าที่เป็นมหรสพบรรเลงหลังจากเสร็จสิ้นพิธีกรรมเข้าพาวัวหรือสู่วัวเจ้าบ่าวเจ้าสาวแล้ว รถแห่ยังมีหน้าที่เป็นเครื่องขยายเสียงในช่วงพิธีกรรม ซึ่งมีการใช้เสียงตั้งแต่ช่วงประมาณ 9 โมงเช้าจนถึงเที่ยงวัน เดิมทีงานแต่งงานต้องมีการจ้างเครื่องเสียงแยกต่างหาก หรือหากใช้เป็นวงดนตรีขนาดเล็กก็สามารถใช้เครื่องเสียงจากวงดนตรีนั้นได้ แต่ความพิเศษของรถแห่คือไม่ต้องตั้งเวที ไม่ต้องเสียเวลาหลายชั่วโมงในการปรับเสียง และเมื่อเล่นเสร็จสามารถเคลื่อนย้ายออกจากพื้นที่เพื่อไปรับงานที่อื่นต่อได้ทันที รถแห่จึงสามารถรับงานได้มากกว่าสองงานต่อวันในพื้นที่ใกล้เคียงกัน และในมุมมองของเจ้าภาพก็มองว่าสะดวกไม่ต้องดูแลคณะมหรสพให้วุ่นวายอีกด้วย

รถแห่ยังคงทำหน้าที่เป็นมหรสพในงานบุญของชาวบ้านอีสาน แม้ผู้ชมต้องสวมหน้ากากอนามัยออกมาเดิน ความสนุกสนานที่ไม่ค่อยจะเต็มที่เท่าไรนัก เนื่องจากเจ้าภาพก็เกรงว่าจะมีการระบาดในงานของตนเอง ซึ่งตอนนั้นหากเกิดเหตุการณ์ดังกล่าว เจ้าภาพผู้จัดงานจะต้องโดนสังคมประณามต่อว่าอย่างหนัก หน่วงว่าไม่มีมาตรการควบคุมงานให้ดี แม้ต่างก็ทราบดีว่าไม่สามารถควบคุมอะไรได้จริงจึงก็ตาม ในงานรื่นเริงนี้พบนักเดินหน้าอ่าน (หน้าเวที) อยู่บ้าง แม้จะมีจำนวนน้อยหากเทียบกับสถานการณ์ปกติ และเนื่องจากเป็นงานภายในชุมชนเล็ก ๆ ไม่ได้มีคนภายนอกเข้าร่วมมากนัก เจ้าภาพและรถแห่จึงสามารถควบคุมสถานการณ์

ในงานได้ดี แตกต่างจากงานที่เป็นงานมหรหรรรมรณแห่ที่มีคนมากหน้าหลายตาเข้าร่วมในงาน

การจัดงานมหรหรรรมรณแห่นอกอีสานภายใต้ภาวะโรคระบาดนี้ ผู้วิจัยได้มีโอกาสไปเข้าชมการแสดงอยู่หลายครั้ง ยกตัวอย่างงานที่ตลาดสามห่วง อำเภอบางปะ จัหวัดสมุทรปราการ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2563 เป็นงานที่จัดขึ้นภายใต้การผ่อนปรนหลังการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ระลอกแรก ช่วงเริ่มเข้างานเวลาประมาณหนึ่งทุ่ม ทางคณะผู้จัดงานมีการวัดไข้ก่อนเข้างาน พร้อมกำชับให้ทุกคนใส่หน้ากากอนามัยในขณะชมการแสดง และต่อแถวซื้อตั๋วเข้างานในราคา 140 บาท รถแห่ที่เปิดการแสดงคือรถแห่คณะหนึ่งจากจังหวัดบุรีรัมย์ แสดงสตร่วมกับหนังกลางแปลงและการเปิดเพลงแดนซ์โดยมีดีเจ ขณะที่รถแห่แสดง บรรยายภาคศึกคักเป็นอย่างมาก แต่เมื่อเปลี่ยนช่วงเป็นการเปิดเพลงหรือแสดงภาพบนจอหนังบรรยาย ผู้คนจะเบาบางลง และดูเหมือนผู้ชมจะใช้โอกาสนี้ออกไปเข้าห้องน้ำและซื้ออาหารเครื่องดื่มมารับประทาน เห็นได้ชัดเจนว่าผู้ชมตั้งใจมาดูรถแห่มากกว่าการแสดงอื่น ๆ ที่ร่วมแสดงในงานเดียวกันนี้

สถานการณ์ต่อมาเมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2563 ในงานลอยกระทง ที่อำเภอบางปะกง จัหวัดฉะเชิงเทรา มีการจัดงานมหรหรรรมรณแห่ในพื้นที่ของตลาดนัดแห่งหนึ่งในชุมชนอุตสาหกรรม บัตรเข้างานราคา 140 บาท ในงานมีรถแห่สามคัน คันที่ 1 มาจากจัหวัดมหาสารคาม คันที่ 2 มาจากจัหวัดขอนแก่น และคันที่ 3 มาจากจัหวัดบุรีรัมย์ งานเริ่มตั้งแต่เวลา 1 ทุ่ม เป็นต้นไปจนถึงเที่ยงคืนเช่นเดียวกัน โดยแบ่งเวลาการเล่นวงละ 50 นาที วงละ 2 รอบ ผู้ชมทุกคนคือผู้แสดงด้วยเช่นกัน มีการเต้นกันอย่างสนุกสนานภายใต้หน้ากากอนามัยที่ใช้ป้องกันเชื้อโรค

สถานการณ์ทางสังคมในช่วงนั้น ถือว่าเป็นช่วงที่ผ่อนคลายจากความตึงเครียดของโรคระบาดก่อนหน้านี้ที่รัฐห้ามให้มีการจัดงาน เห็นได้ว่าในงานเป็นบรรยากาศการพักผ่อนที่ดีของหนุ่มสาวโรงงาน ถือเป็นการปลดปล่อยในคืนวันหยุดฤดูหนาวที่อากาศกำลังสบาย ทำให้เสียงเพลงที่ดังอยู่ต่อหน้านั้นมีความคึกคักมากขึ้นไปอีก

อย่างที่ได้อกล่าวไปข้างต้นว่า สถานการณ์ของโรคระบาดส่งผลกระทบต่อผู้คนทุกระดับทั่วประเทศ มหรรสพต่าง ๆ จำเป็นต้องหยุดงานและผู้วิจัยได้รับผลกระทบนี้ในแง่ของการถูกบังคับให้หยุดเก็บข้อมูลภาคสนามเนื่องจากรถแห่ไม่มีการแสดงเช่นกัน ในสถานการณ์ดังกล่าวจึงทำได้เพียงแค่อิงโทรศัพท์ไปถามไถ่คณะต่าง ๆ และเฝ้ามองอย่างห่าง ๆ ในสื่อออนไลน์ที่พวกเขาแสดงออก จนเมื่อวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2564 ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ชมการแสดงรถแห่อีกครั้ง ท่ามกลางสภาวะการณ์ของโรคระบาดในพื้นที่จัหวัดมหาสารคามเป็นงานแสดงรถแห่แบบจอดเล่นในโอกาสการเฉลิมฉลองวันส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ ซึ่งจัดอยู่บริเวณลานทุ่งนาหน้าหมู่บ้าน เป็นพื้นที่โล่ง อากาศถ่ายเท แต่ทางเข้าออกงานนั้นมีเพียงทางเดียวและจะมีกลุ่มอาสาสมัครในหมู่บ้านมานั่งประจำจุด มีอุปกรณ์วัดไข้และเจลแอลกอฮอล์สำหรับล้างมือก่อนเข้าไปในงาน งานเลี้ยงที่มีรถแห่มาเปิดการแสดงในหมู่บ้านเล็ก ๆ ย่อมสามารถควบคุมได้ง่ายกว่างานมหรหรรรมนอกพื้นที่อีสานที่มีผู้ชมมากหน้าหลายตาและไม่คุ้นเคยกัน จึงไม่มีอาสาสมัครในหมู่บ้านมาคอยเตรียมงานและควบคุมความเรียบร้อย โดยเฉพาะมาตรการทางสาธารณสุขที่รัฐบาลกำชับให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลตนเอง

กลับมาที่บรรยากาศของงานมหรหรรรมรณแห่นอกพื้นที่อีสานอีกครั้ง เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2565 ในเขตนิคมอุตสาหกรรม 304 อำเภอสรีมหาโพธิ์ จัหวัดปราจีนบุรี บัตรเข้างานราคา 120 บาท ซึ่งราคาถูกกว่างานอื่นที่ผู้วิจัยได้เข้าไปร่วมชมการแสดงที่จากเดิมราคา 140 บาท มีรถแห่จากอีสานเข้าร่วมแสดงจำนวน 3 คัน จากจัหวัดมหาสารคาม 2 คัน และจากจัหวัดบุรีรัมย์จำนวน 1 คัน โดยสลับกันเล่น

วงละ 40 นาที คั่นไต่เล่นก่อนจะเคลื่อนรถมาข้างหน้าที่เป็นศูนย์กลางของลานแสดง ภายในมีเครื่องดื่มขาย เช่น น้ำเปล่า น้ำอัดลม โดยปราศจากขวดแก้ว นอกจากนี้ยังพบว่ามีรถให้เช่าเก้าอี้นั่งชมการแสดง ราคา ตัวละ 20 บาท งานนี้เริ่มให้เข้าชมได้ตั้งแต่ 1 ทุ่มเป็นต้นไป ผู้ชมสามารถเข้าชมรถแห่เตรียมการแสดงด้วย ได้ เมื่อเวลาประมาณ 2 ทุ่ม มีกลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น ตำรวจและสาธารณสุขจังหวัดปราจีนบุรี เข้ามา ตรวจเช็คความเรียบร้อย ภายใต้มาตรการและข้อบังคับในการเข้าชมการแสดงรถแห่ เพื่อป้องกันและควบคุม การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ดังนี้

1. จุดตรวจคัดกรองโควิด-19
2. ตรวจวัดอุณหภูมิก่อนเข้างาน
3. แสดงบัตรประชาชนก่อนเข้างาน
4. สแกนคิวอาร์โค้ดไทยชนะ
5. ตรวจและแสดงผล ATK พร้อมใบรับรองการฉีดวัคซีน 2 เข็ม (หมายเหตุ : หากยังไม่ได้รับ วัคซีนและมีความเสี่ยง ต้องตรวจ ATK ก่อนเข้าชมงาน)
6. สวมใส่หน้ากากอนามัยตลอดระยะเวลาที่เข้าชมการแสดง
7. ล้างมือด้วยสเปรย์และเจลแอลกอฮอล์
8. นั่งและยืนโดยเว้นระยะห่าง 1 เมตร
9. งดถ่ายภาพ/วิดีโอ/ไลฟ์สด ลงโซเชียลมีเดียทุกช่องทาง

ในงานมหรสพรถแห่ที่เขตนครอุตสาหกรรม 304 อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี มีการ ประกาศคุมเข้มในด้านมาตรการทางสาธารณสุขมากกว่าช่วงก่อนหน้านี้ เนื่องจากสังคมรับรู้เชื้อไวรัส โควิด-19 แพร่กระจายได้รวดเร็ว อีกทั้งเป็นช่วงที่รถแห่สามารถกลับคืนสู่พื้นที่การแสดงอีกครั้งอย่างเป็นทางการ จึงจำเป็นต้องทำตามมาตรการที่รัฐกำหนดอย่างเข้มงวด

ภาพที่ 1 ข้อกำหนดในการชมรถแห่ช่วงสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 (เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2565)
ที่มา : ผู้วิจัย

จากกรณีศึกษาทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการเข้าร่วมสังเกตการณ์ ทั้งผ่านสื่อออนไลน์และสังเกตการณ์ช่วงที่มีการแสดงสดของรณแห่ในช่วงที่มีสถานการณ์ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในช่วงสถานการณ์ความตึงเครียดที่แตกต่างกัน และมีการจัดการมาตรการทางด้านสาธารณสุขที่แตกต่างกัน งานที่จัดในหมู่บ้านเล็ก ๆ สามารถจัดการได้ดีกว่าเนื่องจากเป็นชนในชุมชนเดียวกัน รู้จักหน้าค่าตากัน ต่างจากงานมหกรรมคอนเสิร์ตรณแห่ที่อีสาน ที่มีคนจำนวนมากที่ไม่รู้จักกัน การควบคุมโรคจึงต้องใช้เจ้าหน้าที่รัฐมาเป็นผู้ควบคุม รวมไปถึงงานในช่วงหลัง เหล่าคณะผู้จัดและรณแห่ได้มีประสบการณ์มากขึ้น การรับมือกับการควบคุมโรคและรับมือกับข้อกำหนดกฎเกณฑ์ของรัฐให้มาจึงมีทิศทางกว่าการแสดงในช่วงแรกที่มีโรคระบาด

การจัดงานที่มีรณแห่มาแสดงสดนั้น เป็นกิจกรรมที่ชาวรณแห่และผู้ชมต่างช่วยกันให้ความร่วมมือ แม้ว่ามาตรการการควบคุมโรคจะไม่ได้การันตีว่าจะปลอดภัยร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่ชาวรณแห่และชาวบ้านก็มีความพยายามที่จะมีมาตรการควบคุมโรคระบาดตามที่รัฐบาลพยายามรณรงค์ เช่น มีอุปกรณ์วัดไข้ มีแอลกอฮอล์ และกำชับให้สวมหน้ากากตลอดเวลาที่ชมการแสดง (แม้จะไม่สามารถควบคุมได้) สิ่งต่าง ๆ นี้ทำขึ้นเพื่อให้กิจกรรมการแสดงของรณแห่สามารถดำเนินงานต่อไปได้ ภายใต้ความพยายามจะมีมาตรการควบคุมโรคตามที่รัฐกำหนด เพราะหากต้องหยุดการแสดงอีกครั้ง จะส่งผลกระทบทางลบกับธุรกิจรณแห่แน่นอน

2.2 การปรับตัวด้านธุรกิจรณแห่

“ไปต่อหรือพอแค่นี้” เป็นคำถามที่ชาวรณแห่แต่ละคนถามตัวเองอยู่เสมอ ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 นี้ เป็นยุครอยต่อและเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของธุรกิจรณแห่อีสาน รวมไปถึงภาพใหญ่ของมหรสพการแสดงพื้นบ้านทั่วประเทศไทยเลยทีเดียว รณแห่ถือเป็นมหรสพที่เป็นที่นิยมมากในช่วงปลายทศวรรษที่ 2550 ถึงช่วงกลางทศวรรษ 2560 บางวันมีงานทุกวัน และในหนึ่งวันหากมีการจัดเวลาได้ลงตัว สามารถรับได้มากกว่า 1 งาน ซึ่งไม่ได้มีเพียงงานมหรสพพิธีกรรมในพื้นที่อีสานเท่านั้น แต่รณแห่ยังสามารถรับงานได้หลากหลายข้ามภูมิภาคได้ แต่เมื่อเข้าสู่สถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 งานที่รับไว้ข้ามปีจำเป็นต้องถูกยกเลิกไปด้วย เนื่องจากทางภาครัฐได้ประกาศให้ยกเลิกกิจกรรมที่มีการชุมนุมของผู้คนเป็นจำนวนมาก จากการมีงานแสดงทุกวัน มีรายได้ดีที่มั่นคง เมื่อชาวรณแห่ต้องเผชิญกับวิกฤตที่ไม่คาดฝัน พวกเขาจึงต้องหาทางออก เพื่อให้กิจการรณแห่สามารถไปได้ รวมถึงระหว่างที่รอสถานการณ์คลี่คลายลง ผู้วิจัยก็ได้พบกิจกรรมต่าง ๆ ที่คนรณแห่ทำเพื่อความอยู่รอดตามเงื่อนไขที่แตกต่างกัน

สุวิทย์ ภาคบัว เจ้าของรณแห่ในจังหวัดมหาสารคาม กล่าวกับผู้วิจัยทางโทรศัพท์ว่า “น้องนักดนตรีบางคนต้องหันไปรับจ้าง ทำงานก่อสร้าง เพราะทุกคนมีภาระต้องเลี้ยงดูครอบครัว”¹⁷ เช่นเดียวกับภักจิราพร จันทร์รักษ์ นักร้องรณแห่คณะศิลปินอีสานที่ให้สัมภาษณ์กับข่าวสดออนไลน์

“นักดนตรีและทีมงานหลายคนต้องหันไปประกอบอาชีพอื่นเพื่อเอาตัวรอด บางคนไปแบกถังก๊าซ หุงต้มส่ง ... บ้านพักนักร้องนักดนตรีในสำนักงานที่เคยคึกคักเวลาที่มีการซ้อมดนตรีก็กลายเป็นเงียบเหงา

¹⁷ สุวิทย์ ภาคบัว, สัมภาษณ์โดย จารุวรรณ ดวงคำจันทร์, 24 กรกฎาคม 2564.

เพราะไม่มีงานมานานเกือบครึ่งปีแล้ว”¹⁸

รถแท็กซี่ที่เคยรับงานกันข้ามปีต้องยกเลิกไปทั้งหมด เจ้าภาพบางคนจ่ายค่ามัดจำเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็ต้องยกเลิก เพราะไม่แน่ใจว่าจะสามารถจัดงานได้เมื่อไหร่ จากการพูดคุย ขวารถแห่มองว่าพวกเขา (อาชีพนักดนตรี) เป็นกลุ่มคนที่ไม่ได้รับการเหลียวแลจากภาครัฐ มีหน้าซ้ำถูกมองว่าการแสดงดนตรีสดมหรสพต่าง ๆ เป็นแหล่งแพร่เชื้อโรคระบาดเพราะมีการชุมนุมของผู้คนจำนวนมาก มีการดื่มสุรา และเป็นกิจกรรมที่มีการสังสรรค์ รื่นเริง ซึ่งก่อนหน้านี้รถแห่มักถูกโจมตีจากกลุ่มอนุรักษ์นิยมที่ไม่เข้าใจในวิถีวัฒนธรรมของคนทำดนตรีพื้นบ้านที่ต้องปรับเปลี่ยนและดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด เห็นได้จากข่าวเมื่อช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2563 ที่มีผู้ประสานงานเครือข่ายเยาวชนป้องกันนักดื่มหน้าใหม่ เครือข่ายเฝ้าระวังธุรกิจสุรา เครือข่ายนักกฎหมายเพื่อเด็กและเยาวชน และกลุ่มนักเรียนนักศึกษา ได้เดินทางไปอาคารรัฐสภาเพื่อเข้ายื่นหนังสือถึงประธานคณะกรรมการการพัฒนาสังคม และกิจการเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการและผู้ด้อยโอกาส โดยขอให้มีการตรวจสอบและขอให้มีการมาตรการป้องกันแก้ไขปัญหารถแห่ในพื้นที่ภาคอีสาน เนื่องจากเห็นว่ารถแห่เข้าข่ายเป็นการมอมเมาเยาวชนและมีการขายแอลกอฮอล์โดยไม่มีการควบคุม รวมถึงยังสร้างความเดือดร้อนรำคาญ เป็นเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท อุบัติเหตุ คุกคามทางเพศ และก่อปัญหาอื่น ๆ จนเกิดความไม่ปลอดภัยกับชุมชน¹⁹

เห็นได้ว่าถึงแม้จะไม่ใช่สถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 รถแห่ที่ในมุมมองหนึ่งถือว่าเป็นมหรสพที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก ในการสร้างชื่อเสียงให้เป็นที่รู้จักในสังคม ในขณะที่เดียวกันรถแห่ก็ยังมีสถานะเป็น “bad music” หรือถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนดนตรีที่สร้างความวุ่นวาย มีภาพของความไม่เรียบร้อยและเป็นภัยคุกคามในสังคมมาโดยตลอด เมื่อเผชิญหน้ากับวิกฤตโรคระบาดเช่นนี้ พวกเขาจึงต้องหาหนทางในการเอาตัวรอดโดยการพลิกแพลงเส้นทางอาชีพ เพื่อให้ธุรกิจของตนเองและผู้อยู่เบื้องหลังรอดพ้นจากภัยเศรษฐกิจที่ถาโถมอย่างไม่หยุดยั้ง

เอกรินทร์ ทางชัยภูมิ เจ้าของโรงงานผลิตรถแห่ที่จังหวัดชัยภูมิ ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยว่า สถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 มีผลกับธุรกิจของเขาเป็นอย่างมาก แต่ทางทีมงานก็ได้มีความพยายามที่จะคิดทำโปรเจกต์ใหม่ออกมาเรื่อย ๆ เช่น การผลิตลำโพงและเครื่องเสียงขายในช่องทางออนไลน์ เพื่อให้มีรายได้หลายทาง เนื่องจากต้องแบกรับค่าใช้จ่ายในบริษัทที่มีคนงานกว่าสี่สิบคน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วพักอาศัยอยู่ในโรงงานผลิตเครื่องเสียงและรถแห่ เอกรินทร์กล่าวว่า เมื่อปรับเปลี่ยนมาขายออนไลน์เป็นหลักในช่วงที่ไม่มีงานรถแห่ ก็พบว่า เป็นอีกหนึ่งหนทางที่สร้างรายได้ได้ดีและรวดเร็วกว่าการทำรถแห่ เนื่องจากรถแห่หนึ่งคันใช้แรงงานช่างหลายคน และใช้ระยะเวลานานราว 3-4 เดือนกว่าจะเสร็จสักคัน แต่ลำโพงสามารถทำได้ตลอดและขายทางออนไลน์ได้ตลอดเช่นกัน ในช่วงที่ผู้คนไม่สามารถมีปฏิสัมพันธ์และรวมกลุ่มสังสรรค์กันได้ ผู้คนก็ต้องการคลายความเครียดจากสถานการณ์ที่ตึงเครียด การฟังเพลงจึงเป็นสิ่งที่สามารถทำได้ง่ายที่บ้าน ดังนั้นลำโพงของเอกรินทร์จึงเป็นที่ต้องการของตลาดในช่วงที่เกิดโรคระบาดนี้

¹⁸ “เสียงสะท้อนรถแห่ สงกรานต์คืนงานเป็นศูนย์ ศิลปินสาวเปิดใจ วอนรัฐกำหนดให้ชัด ทำยังงัยถึงแสดงได้,” ข่าวสดออนไลน์, https://www.khaosod.co.th/around-thailand/news_6996028.

¹⁹ “รถแห่งานเข้า! เครือข่ายเยาวชนฯ จี้สอบต่วน เหตุเข้าข่ายมอมเมาเยาวชน,” Wutt T, <https://news.mthai.com/general-news/776480.html>.

เอกรินทร์ถือเป็นเจ้าใหญ่ที่ผลิตรถแห่มากที่สุดในประเทศเลยก็ว่าได้ ช่วงที่รถแห่มีรายได้ดีและเป็นที่ยอมรับ มีรถมาต่อคิวเพื่อแปลงโฉมเป็นรถแห่กว่ายี่สิบคัน พร้อมประเมินสถานการณ์การเติบโตของรถแห่ว่า “หากไม่มีโควิด รายได้คงดีมากและคงทำงานกันไม่ทัน”²⁰ นอกจากนี้เอกรินทร์ยังกล่าวอีกว่า ช่วงสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 มีความสับสนอยู่มาก เช่น รัฐบาลกลางไม่ได้ห้ามจัดงาน แต่คำสั่งของพื้นที่ในแต่ละจังหวัดสั่งห้าม ทั้งชาวบ้านและชาวรถแห่จึงมีข้อสงสัยกับมาตรการการควบคุมโรคของรัฐ ทำให้ไม่กล้าที่จะว่าจ้างรถแห่เพราะกลัวว่าหากถึงวันงานแล้วจะเล่นไม่ได้

ในขณะที่สัญญา จุลชีพ ผู้ประกอบการรถแห่และผู้ผลิตเครื่องเสียงรถแห่ที่จังหวัดชัยภูมิ กลับมองว่า ช่วงสถานการณ์ของโรคระบาดแบบนี้ หากรวมกลุ่มกันไปเรียกร้องขอแสดงรถแห่แล้วมีคนติดโรคหรือเกิดมีผู้ติดเชื้อจำนวนมาก (cluster) ขึ้นในงาน จะรับผิดชอบกันอย่างไร นักดนตรีต้องหยุดงานถึง 14 วัน ซึ่งมองดูแล้วอาจจะไม่คุ้มค่าความเสียหายและคิดว่าควรอยู่แบบนี้ไปเรื่อย ๆ ดูสถานการณ์ไปก่อน และคนรถแห่ก็จะปลอดภัยด้วย²¹

ในส่วนของภาคจิราพร จันทักษ์ นักร้องรถแห่คณะศิลปินอีสาน ได้กล่าวว่า “เราไม่ได้ต้องการเงินเยียวยา แต่เราต้องการให้ภาครัฐออกมาตรการให้เราสามารถกลับมาทำอาชีพของเราได้”²² ในช่วงสถานการณ์ที่ยังไม่มีแววจะคลี่คลาย รวมถึงยังไม่มีทางออกที่ชัดเจนสำหรับอาชีพรถแห่และนักดนตรี ในหมู่ชาวรถแห่ก็ดูเหมือนว่าจะมีแนวทางความเห็นต่างกันออกไป แน่แน่นอนว่าทุกคนอยากให้สถานการณ์กลับคืนสู่ปกติ อยากกลับมาเล่นดนตรีได้ ภายใต้มาตรการที่ชัดเจนที่รัฐบาลเป็นผู้กำหนดและอนุญาตอย่างถูกต้อง แต่ก็มีส่วนที่ยังเป็นกังวลว่า หากได้เล่นแล้วเกิดทำให้สถานการณ์แย่ลงและตนเองไม่ปลอดภัยก็อยากทำงานอย่างอื่นไปก่อน

“ตอนมีโควิดใหม่ ๆ ปีแรกพอทนได้ ปีที่สอง ปีที่สาม เริ่มไม่ไหวแล้ว อาชีพนี้ไม่มีการเยียวยา”²³

สถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 ที่ยากจะคาดเดาได้ ส่งผลกระทบต่อนักดนตรีไปจนถึงผู้ประกอบการเป็นจำนวนมาก รายได้เดือนละหลายแสนบาทของรถแห่หลายคณะหายวับไปอย่างน่าใจหาย เหลือกลับคืนมาคือหนี้สินเป็นล้าน ที่กู้มาซื้อรถและดัดแปลง นอกจากนี้ยังพบว่า มีรถแห่จำนวนมากประกาศขายรถแห่ผ่านทางเฟซบุ๊กด้วยราคาที่ขาดทุนและบางเจ้ามีการนำรถแห่มาชำแหละแยกชิ้นส่วนขาย ซึ่งการจะขายรถแห่เมื่อสองให้ได้ราคาแบรนด์เครื่องเสียง เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการตัดสินใจซื้อต่อของลูกค้า²⁴ ผู้ประกอบการรถแห่ที่รอดพ้นจากภัยเศรษฐกิจในภาวะโรคระบาด จึงต้องปรับตัวด้านธุรกิจและพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีไปพร้อมกัน

2.3 การปรับตัวโดยใช้เทคโนโลยี

ผู้ประกอบการรถแห่ส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการในท้องถิ่นอีสาน เริ่มเติบโตในทางเศรษฐกิจกับอาชีพรถแห่ หลายคนกู้ยืมเงินมาลงทุน ซึ่งรถแห่แต่ละคันใช้เงินทุนหลักล้าน ทั้งค่ารถ ค่าเครื่องเสียง อีกทั้ง

²⁰ เอกรินทร์ ทางชัยภูมิ, สัมภาษณ์โดย จารุวรรณ ดวงคำจันทร์, 18 พฤศจิกายน 2564.

²¹ สัญญา จุลชีพ, สัมภาษณ์โดย จารุวรรณ ดวงคำจันทร์, 20 พฤศจิกายน 2564.

²² “เสียงสะท้อนรถแห่ สงกรานต์คืองานเป็นศูนย์ ศิลปินสาวเปิดใจ วอนรัฐกำหนดให้ชัด ทำยังไงถึงแสดงได้,” ข่าวสดออนไลน์, https://www.khaosod.co.th/around-thailand/news_6996028.

²³ เอกรินทร์ ทางชัยภูมิ, สัมภาษณ์โดย จารุวรรณ ดวงคำจันทร์, 18 พฤศจิกายน 2564.

²⁴ เอกรินทร์ ทางชัยภูมิ, สัมภาษณ์โดย จารุวรรณ ดวงคำจันทร์, 18 พฤศจิกายน 2564.

ยังมีรายจ่ายรายวันคือค่าจ้างทีมงาน นักร้อง นักดนตรี ฯลฯ การไม่มีงานหลายเดือนนำมาซึ่งสภาวะที่ขาดดุลทางการเงินของคณะ ผู้ประกอบการหลายเจ้าไม่สามารถแบกรับภาระค่าใช้จ่ายเหล่านี้ได้ ตัดสินใจขายไปในราคาถูกกว่าต้นทุน ส่วนบางเจ้าพยายามประคับประคองให้รอดแะทีมงานสามารถอยู่ได้ ถึงแม้จะมีรายได้น้อยกว่าการทำรถแห่ก็ตาม

งานรถแห่ถือเป็นงานที่มีรายได้ดีซึ่งมีกำไรอย่างน้อยหนึ่งหมื่นบาทต่อหนึ่งงาน หากมีรายงาาก็สามารถมีเงินล้านได้ กรณีอย่างช่วงเทศกาล รถแห่สามารถรับงานในราคาตัวสองเท่าได้ “ถ้าเล่นปีหนึ่งมีงานตลอด คืนทุนแน่นอน ได้กำไรด้วย”²⁵ การทำรถแห่จึงเป็นความหวังใหม่ของผู้ประกอบการรุ่นใหม่และนักลงทุนรายย่อยที่ชื่นชอบเสียงดนตรี จึงเห็นว่ารรถแห่เป็นงานใหม่ที่เกิดขึ้นและเติบโตอย่างก้าวกระโดดภายในเวลาไม่ถึงสิบปีก่อนการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19

เอกรินทร์ ผู้ประกอบการธุรกิจประกอบรถแห่และเครื่องเสียง กล่าวถึงสถานการณ์ภายใต้โรคระบาดโควิด-19 ที่ตนต้องจัดการว่า นักดนตรีและนักร้องของวงตนนั้นเดินทางมาจากหลายที่ ในช่วงสถานการณ์โควิด-19 ที่ไม่มีงานแสดง ตนได้ให้คนเหล่านี้มาทำงานในโรงงานประกอบเครื่องเสียง เพื่อให้มีรายได้ในการเลี้ยงชีพและครอบครัวไปก่อน แต่เมื่อปรับตัวได้จึงพบว่าการพัฒนาด้านเทคโนโลยีโดยเฉพาะด้านเครื่องเสียงเป็นอีกหนทางหนึ่งที่ทำให้ตนเองและทีมงานเติบโตในด้านเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น ภายในโรงงานของเอกรินทร์ประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ เช่น ส่วนการผลิตรถแห่ ส่วนการทำตู้ลำโพงที่เป็นงานไม้ ส่วนการผลิตโต๊ะและประกอบอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ และส่วนของสำนักงานซึ่งเป็นสตูดิโอผลิตสื่อดิจิทัลและการเป็นแอดมินเพจ เพื่อขายของออนไลน์ให้แก่ลูกค้า

ในขณะที่สัญญาได้มีการให้สมาชิกอยู่บ้านตนเองไปก่อน ส่วนตนเองในฐานะเจ้าของรถนั้นก็ประกอบลำโพงบลูทูธขายเพื่อหาเงินส่งงวดรถรายเดือน สัญญากล่าวว่าการทำลำโพงของตนนั้นไม่ได้ทำเพื่อแค่ขายเอาตัวรอดในช่วงเวลาคับขันเท่านั้น เขาคิดการณ์ไกลไปถึงการเป็นเจ้าของแบรนด์ โดยการเข้าจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าแบบถูกกฎหมาย จึงทำให้ลำโพงของสัญญาคูมีมาตรฐานสำหรับลูกค้า นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าในช่วงสถานการณ์โรคระบาดที่ซาวรถแห่ไม่มีงานนี้ สัญญายังสามารถใช้รถแห่ในการหาเสียงช่วงการเลือกตั้งท้องถิ่นในช่วงปลายปี พ.ศ. 2564 ซึ่งเป็นอีกหนทางในการสร้างรายได้ โดยการต่อยอดจากความรู้ด้านเครื่องเสียงที่ชำนาญกันมาอย่างยาวนาน

ทั้งสองเจ้าของกิจการรถแห่นี้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านการผลิตเครื่องเสียงจึงสามารถสร้างรายได้จากการขายลำโพงเล็กในช่วงที่แสดงรถแห่ไม่ได้ ถึงแม้ว่าระดับการเติบโตของธุรกิจทั้งคู่จะไม่เท่ากัน ซึ่งทางเอกรินทร์เปิดเป็นบริษัทที่รับทำแบบครบวงจรและมีลูกมือจำนวนหลายสิบคน ในขณะที่สัญญาเป็นผู้ประกอบการรายย่อย รับงานเท่าที่ตนเองจะสามารถควบคุมได้ ในสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 นอกจากทั้งสองเจ้าจะมีรายได้จากการผลิตลำโพงเครื่องเสียงแล้ว ทั้งคู่ยังเป็นกระบอกเสียงสำหรับการเลือกตั้งการเมืองท้องถิ่นอีกด้วย กล่าวคือ สัญญาทำหน้าที่ในการรับเหมาหาเสียงรอบหมู่บ้านของผู้ลงสมัครการเมืองท้องถิ่นคนหนึ่ง ในส่วนของเอกรินทร์ไม่ได้รับงานเป็นรถแห่สำหรับหาเสียงแต่เป็นผู้รับงานติดตั้งเครื่องเสียงขนาดเล็กบนรถกระบะสำหรับผู้ลงสมัครในพื้นที่จังหวัดชัยภูมิและใกล้เคียงอยู่หลายคน ทั้งคู่จึงสามารถประคับประคองธุรกิจรถแห่และเครื่องเสียงให้ผ่านวิกฤตไปได้ ซึ่งแตกต่างจากหลายเจ้าที่ได้รับผลกระทบและพยายามดิ้นรนด้วยวิธีการอื่น ๆ ที่ต่างจากนี้

²⁵ เอกรินทร์ ทางชัยภูมิ, สัมภาษณ์โดย จารุวรรณ ดวงคำจันทร์, 18 พฤศจิกายน 2564.

ภาพที่ 2 โรงงานผลิตลำโพงและโรงงานทำรถแห่ จังหวัดชัยภูมิ (เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2564)
ที่มา : ผู้วิจัย

ในช่วงสถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 หลายอาชีพมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำมาหากินเพื่อความอยู่รอด ความปกติใหม่หรือฐานวิถีชีวิตใหม่ที่รัฐพยายามรณรงค์ให้ประชาชนถือปฏิบัติตามกำลังจะนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงสำคัญในวงการอาชีพนักดนตรีพื้นบ้าน ขวารถแห่จากเดิมที่มีการพึ่งพาเทคโนโลยีในการแสดงอยู่แล้ว ในสถานการณ์โรคระบาดเช่นนี้ การใช้อินเทอร์เน็ตเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงอยู่ของอาชีพพวกเขา ทั้งการแสดงซึ่งเครื่องดนตรีทุกชนิดบนรถแห่ต้องผ่านระบบดิจิทัล รวมถึงการทำโฆษณาช่วงชิงพื้นที่ในสังคมทั้งในออนไลน์และพื้นที่แสดงสด เพื่อเป็นที่รู้จักและความนิยมออนไลน์สามารถส่งผลต่องานแสดงของพวกเขาด้วย

การทำช่องยูทูบของชาวรถแห่แม้ไม่ได้สร้างรายได้มากมายเมื่อเทียบกับการรับงานแสดงดนตรีสด แต่ในสถานการณ์แบบนี้ กลับดูเหมือนว่ายูทูบเป็นสิ่งที่สร้างรายได้เดียวสำหรับรถแห่ในยามที่ไม่มีงานรถแห่ไม่ได้มีช่องยูทูบทุกวง ขึ้นอยู่กับว่าวงไหนจะลงทุนกับการสร้างสื่อวิดีโอ (video content)

กรณีของสุวิทย์ ภาคบัว รถแห่ในจังหวัดมหาสารคาม ภายในบ้านพักประกอบไปด้วย 1) มุมหลับนอนและที่พักผ่อน 2) ห้องซ้อมที่ออกแบบในการเก็บเสียงเพื่อไม่ให้รบกวนเพื่อนบ้าน และ 3) ห้องตัดต่อ (ชื่อที่คนในวงเรียกกันเอง) ภายในห้องมีคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์เสริมต่าง ๆ ในการผลิตสื่อ เมื่อคราวว่างเว้นจากการออกงาน พวกเขาจะใช้ห้องนี้พักผ่อนและตัดต่อวิดีโอสำหรับโพสต์ลงโซเชียลมีเดีย เมื่อเข้าสู่ภาวะโรคระบาดและไม่มีงานแสดง สุวิทย์ได้เปิดบ้านทำสตูดิโอเต็มขั้น เพื่อให้ให้นักดนตรีของตนมาถ่ายทอดสดเล่นดนตรีในเฟซบุ๊ก โดยมีผู้สนับสนุนซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องดื่มวิตามินเจ้าหนึ่ง พร้อมเปิดรับบริจาค ถือเป็นการชักชวนและหารายได้ให้แก่กันดนตรีไปด้วย

กรณีของเอกรินทร์มีการใช้สื่อเป็นจุดสำคัญในการขายลำโพง ในช่วงที่มีโรคระบาดที่รายได้จากการทำรถแห่ลดลงแต่รายจ่ายยังคงเท่าเดิม สำหรับบริษัทเครื่องเสียงและรถแห่ของเอกรินทร์ให้ความสำคัญกับการใช้โซเชียลมีเดียเป็นอย่างมาก มีพนักงานเฉพาะการขายออนไลน์ภายในออฟฟิศจำนวน 5 คน โดยทำหน้าที่เป็นแอดมิน ตอบเพจ ขายออนไลน์ ทำวิดีโอและทำภาพ ฯลฯ ในเพจของเอกรินทร์จะโพสต์คลิปวิดีโอวันละ 2 คลิป ซึ่งเป็นทั้งการขายของตรง ๆ และให้ความรู้เกี่ยวกับเครื่องเสียง โดยในเพจของเอกรินทร์มีผู้ติดตามกว่าสี่แสนคน สิ่งที่เขากลัวคือกลัวการโดนแฮก เพราะถ้าสิ่งนี้เกิดขึ้นเมื่อใด เหมือนธุรกิจที่ทำมาจะต้องเริ่มใหม่ทันที ทางแก้คือพยายามเปลี่ยนรหัสทุกเดือน

กรณีสัญญา เจ้าของรถแห่ในจังหวัดชัยภูมิ ใช้สื่อในการเผยแพร่กิจกรรมของวงดนตรีรถแห่ของตนเอง เมื่อช่วงที่ไม่มีงานแสดง สัญญาได้ใช้พื้นที่เดียวกันนี้โพสต์ขายลำโพงที่ตนเองทำแบรนด์ขึ้นมา สำหรับรถแห่ของสัญญาไม่ได้มีช่องยูทูบเป็นของตนเอง เนื่องจากตนเองไม่ถนัดใช้สื่อนี้ การมีช่องต้องมีคนถ่ายวิดีโอคนตัดต่อ หรือมีแอดมินสำหรับทำงานด้านนี้โดยเฉพาะ หากในสถานการณ์ปกติ วงดนตรีรถแห่ของสัญญาก็มีงานทุกวันอยู่แล้ว เพราะค่อนข้างเป็นที่รู้จักในวงการ ซึ่งตนมองว่าหากมาทำงานสื่อเพิ่มจะไม่คุ้มค่า เพราะอย่างไรเวลาไปงานใหญ่จะมีทีมงานที่ผลิตสื่อด้านนี้โดยตรงมาขอถ่ายทำอยู่ดีและช่องที่ถ่ายทำได้ดีที่ตนชื่นชมคือ “อีสานรถแห่” ซึ่งเป็นช่องที่มีผู้ติดตามมากมาย

ยูทูบและเฟซบุ๊กถือเป็นแพลตฟอร์มที่ช่วยทำให้ธุรกิจรถแห่เติบโต ถึงแม้จะไม่มีการแสดงสด แต่ผลงานของพวกเขาก็เติบโตกันได้ทุกวันผ่านยอดวิวที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนี้ยังพบว่าติกต็อก (TikTok) ก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้คนดนตรีอีสานเติบโต จากการสัมภาษณ์พลอยไพลิน แววศรี ศิลปินค่ายแข็งมิวสิก ได้เล่าว่า ตนเองนั้นก็เคยเป็นคนหนึ่งที่เติบโตและเริ่มเป็นที่รู้จักจากเฟซบุ๊ก ยูทูบ และสื่อสำคัญคือติกต็อก เพราะติกต็อกเป็นวิดีโอขนาดสั้น เข้าถึงง่าย และมีผู้ใช้งานอยู่มาก²⁶

ไม่เพียงแต่การเผยแพร่ตัวตนและผลงานลงผ่านโซเชียลมีเดียเท่านั้น การปรับปรุงระบบเครื่องเสียงและการอัปเดตความทันสมัยต่าง ๆ ของรถแห่จำเป็นต้องนำมาเผยแพร่ลงสื่อด้วย ในช่วงที่ไม่มีงานรถแห่หลายคันก็พักปรับปรุงรถเพื่อให้เกิดความเป็นสมัยใหม่เพื่อเอาใจลูกค้า และหาคอนเทนต์มาโพสต์เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวในโซเชียลมีเดีย เพื่อประกาศว่าตนพร้อมรับงานหากรัฐบาลอนุญาตให้มีการแสดง จึงทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เช่น รถแห่ได้มีการเพิ่มเครื่องเสียงจุดต่าง ๆ รถแห่ได้ทำสีใหม่ หรือ รถแห่ได้ทำให้สามารถเปิดข้างเดินบนรถได้แล้ว เป็นต้น

การปรับตัวเข้าหาเทคโนโลยีที่หมายถึงความทันสมัย เป็นสิ่งที่รถแห่ต้องหมั่นตรวจสอบตนเองอยู่ตลอด จึงได้พบบรรยากาศการอวดฝีมือและเครื่องมือต่าง ๆ ของรถแห่ผ่านทางเฟซบุ๊กอยู่เสมอ เพราะนี่ถือเป็นการแข่งขันของชาวรถแห่ อย่างน้อยก็ต้องเอาชนะใจผู้ชมในฐานะลูกค้าให้ได้ ขวณให้นึกถึงคำกล่าวของหมอลำซึ่งที่ว่า “หมอลำเป็นแบบนี้เพราะคนดูอยากให้เป็น”²⁷ รถแห่ก็เช่นกัน ที่รถแห่ปรับเปลี่ยนอยู่เสมอเพราะผู้ชมต้องการให้เปลี่ยนแปลง

ภายใต้การปรับตัวทางธุรกิจ เทคโนโลยี และการปรับตัวในภาวะโรคระบาดโควิด-19 แล้ว เหตุการณ์สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เห็นว่าการแสดงดนตรี มหรสพในอีสานยังคงอยู่ข้างและเห็นปัญหาร่วมกับ

²⁶ พลอยไพลิน แววศรี, สัมภาษณ์โดย จารุวรรณ ดวงคำจันทร์, 26 พฤษภาคม 2563.

²⁷ สุริยา สมทุพต์ และคณะ, คนชิงอีสาน : ร่างกาย กามารมณ์ อัตลักษณ์ และเสียงสะท้อนของคนทุกชั้นในหมอลำชิงอีสาน (นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2544)

ชาวบ้านอีสานเสมอมาคือ การเป็นปากเป็นเสียงและทวงถามถึงความเป็นธรรมจากอำนาจรัฐส่วนกลางอย่างที่เคยมีในอดีต

ภาพที่ 3 การถ่ายทอดสดรณรงค์ช่วงที่แสดงงานข้างนอกไม่ได้

ที่มา : “ย่องเบาLiveshow จ๊ะเอ๋ สุภัทรา นัท นานก X เอ๋ พลอยมณี เพชรบ้านแพง,” Fcรณห์ย่องเบา มหาสารคาม,
<https://www.facebook.com/100044474317745/videos/2498798240265395>.

2.4 การปรับตัวโดยการเคลื่อนไหวทางการเมือง

มหรสพดนตรีพื้นบ้านอีสานมีความสัมพันธ์กับการเมืองไทยมาโดยตลอด กรณีที่ชัดเจนในประวัติศาสตร์การเมืองอีสานคือ เหตุการณ์ผิบุญ หรือกบฏผิบุญ ที่ได้ใช้หมอลำในการสื่อสารทางการเมือง²⁸ หมอลำนอกจากจะเป็นปากเป็นเสียงให้ชาวบ้านอีสานเองแล้ว หมอลำยังเป็นสื่อให้รัฐบาลส่วนกลาง เพราะหมอลำถือว่าเป็นรากของวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสานและเชื่อว่ามหรสพพื้นบ้านจะสามารถสื่อสารกับชาวบ้านได้ง่ายกว่าคำประกาศตรง ๆ ของรัฐบาล มหรสพดนตรีจึงทำหน้าที่ “สื่อ” เพื่อสื่อสารกับทั้งทางชาวบ้านและทางรัฐบาลส่วนกลาง

จนกระทั่งมาในช่วงปี พ.ศ. 2564 ที่มีการวิพากษ์วิจารณ์การบริหารงานของรัฐบาลอยู่ต่อเนื่องในหลายจังหวัด โดยประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากการบริหารงานของรัฐบาล ภายใต้สถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 ยิ่งเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาเผยแพร่ปัญหาในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสถานการณ์โรคระบาดดังกล่าว การชุมนุมเป็นไปได้อย่างยากลำบากมากขึ้น เนื่องจากรัฐบาลประกาศใช้มาตรา 9 ของ พ.ร.ก.ฉุกเฉิน โดยระบุว่า “ห้ามมิให้มีการชุมนุม การทำกิจกรรม หรือการมั่วสุมกัน ณ ที่ใด ๆ ในสถานที่แออัดหรือกระทำการดังกล่าวอันเป็นการยุยงให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อย ทั้งนี้ ภายในเขตพื้นที่ที่หัวหน้า

²⁸ ศศิธร คงจันทร์, “กบฏผิบุญในภาคอีสานระหว่าง พ.ศ. 2479-2502” (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2558)

ผู้รับผิดชอบในการแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉินในส่วนที่เกี่ยวกับความมั่นคง ประกาศกำหนด”²⁹

เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2564 “งานคาร์ม็อบ”³⁰ จังหวัดขอนแก่น ปรากฏว่ามีการนำรถแห่จำนวน 2 คัน เข้าร่วมการชุมนุม ผู้วิจัยได้สังเกตการณ์ปรากฏการณ์ครั้งนี้ผ่านช่องทางสื่อออนไลน์พบว่า ในบรรยากาศของการชุมนุมเป็นการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล โดยเฉพาะในช่วงสถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 นอกจากนี้ยังมีนักร่อนนำวงกุ่มแคนใต้ขึ้นมาร้องหมอลำสะท้อนปัญหาจากการบริหารงานของรัฐบาล ประกอบการเล่นดนตรีของนักดนตรีบนรถแห่

รถแห่ทำหน้าที่เป็นรถบริการเครื่องขยายเสียงและไฟ ในช่วงสถานการณ์เช่นนี้ รถแห่น่าจะเป็นมหรสพที่มีความพร้อมสำหรับกิจกรรมดังกล่าว เนื่องจากความเป็นรถแห่คือคนดนตรีสมัยใหม่ที่สุดในอีสาน ครบครันทั้งระบบไฟฟ้า เครื่องเสียง และสามารถเคลื่อนที่ได้ เห็นได้ว่าการเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งนี้มีรถแห่เป็นกระบอกเสียงสำคัญที่ทำหน้าที่ “สื่อ” เพื่อสื่อสารกับประชาชนและผู้มีอำนาจทางการเมืองเช่นเดียวกับที่หมอลำเคยทำหน้าที่นั้นมาอย่างยาวนาน

จากการสังเกตการณ์ในบรรยากาศที่มีการถ่ายทอดสดแล้ว เห็นได้ว่าผู้ที่ออกมาชุมนุมไม่เพียงแต่จะเรียกร้องเรื่องปากท้องหรือสิทธิเสรีภาพในทางการเมืองเท่านั้น สิ่งที่น่าสนใจอย่างหนึ่งคือมีการร้องรำทำเพลง สนุกสนาน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ยังเป็นการปลดปล่อยความตึงเครียดผ่านวัฒนธรรม “หน้าฮ้าน” ที่เปลี่ยนจากวงหมอลำมาเป็นรถแห่ ในสมัยนิยมที่เปลี่ยนไป หากหมอลำซึ่งคือภาพแทนความทันสมัยของยุคก่อนหน้านี้ รถแห่ก็คือมหรสพแห่งยุคสมัยนี้ที่ถูกพัฒนามาจากความต้องการของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นทั้งความบันเทิงและ “สื่อ” ที่บอกต่อความทุกข์ยากของประชาชนในท้องถิ่นได้เช่นเดียวกัน

3. ผ่านวิกฤตจึงเห็นโอกาส

สถานการณ์ที่ไม่สู้ดีจากผลกระทบทางด้านโรคระบาด ส่งผลกระทบในด้านต่าง ๆ ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม กับผู้คนทั่วทุกหัวระแหง รถแห่ก็เผชิญชะตากรรมร่วมกับผู้คนทั่วไปเช่นกัน ผู้ประกอบการรถแห่ที่มองไม่เห็นหนทางไปต่อกับธุรกิจด้านนี้ก็หันเหไปทำกิจการอย่างอื่น ส่วนผู้ประกอบการรถแห่ที่สามารถจัดการกับปัญหารุ่งรังที่เกี่ยวข้อกับงานรถแห่ก็กักฟันสู้และหาหนทางเผชิญโชคร่วมกันต่อไป กลับกลายเป็นว่า เมื่อผ่านวิกฤตที่ยากลำบากมากเกินแล้ว รถแห่ก็ได้พบทิศทางการไปต่อแบบที่ไม่หวนคืนกลับไปสู่จุดเดิม หลังจากต้นปี พ.ศ. 2565 เป็นช่วงที่สถานการณ์เริ่มคลี่คลาย ชาวรถแห่สามารถมีงานแสดงมากขึ้น ยิ่งทำให้เห็นว่ากระแสของรถแห่ที่เคยจะดับวูบกลับมามีพลังขึ้นอีกครั้ง ปรากฏการณ์ดังกล่าวเห็นได้จากกรณีงานบุญบั้งไฟ ที่อำเภอเบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2565 ที่มีรถแห่กว่าสิบคันมารวมอยู่ในงานเดียวกัน ภายหลังจากความอดอันของผู้คนที่ไม่ได้มีงานรื่นเริงสังสรรค์มาอย่างยาวนาน รถแห่ที่เสียงดัง สีสนัสนวยงาม สนุกสนาน คือการปลดปล่อยอารมณ์ความทุกข์ยากของชาวบ้านอีกทางจากการเข้าร่วมงานนี้พบว่ารถแห่ที่หายไปนั้นไม่ได้หายไปอย่างไร้ทิศทาง เมื่อสังคมคืนเวทีให้พวกเขาพวกเขาก็พร้อมจะผาดและกลับมายิ่งใหญ่อีกครั้ง เห็นได้จากการปรับปรุงรถแห่ให้มีหน้าตาที่ทันสมัยมากขึ้น เช่น รถแห่ของสุวิทย์ได้เข้าร่วมในงานนี้ ด้วยเห็นชัดเจนว่าสุวิทย์มีการแต่งรถแห่เพิ่ม โดยการเปิดข้างรถให้เป็นเวทีที่ทันสมัยมากกว่าที่เคยเป็นมา และเอกรินทร์ได้เข้ามาติดตามรถแห่คันใหม่ที่ตนเองสร้างขึ้นมาใน

²⁹ “Car Mob เคลื่อนไหวรูปแบบใหม่ ไม่เสี่ยงโรค แต่ไม่พ้นคดี,” iLaw, <http://freedom.ilaw.or.th/node/975?fbclid>.

³⁰ คาร์ม็อบ หมายถึง การนัดหมายจัดกิจกรรมชุมนุมทางการเมืองขับไล่และต่อต้านรัฐบาลโดยใช้รถทำหน้าที่ขับเคลื่อนขบวนของผู้ชุมนุม

ฐานะของเจ้าของธุรกิจรถแห่ผู้ยิ่งใหญ่ โดยเข้ามาปรับปรุงเครื่องเสียงในงานด้วยตัวเอง รถแห่คันดังกล่าวเป็นรถแห่รุ่นใหม่ที่มีหน้าตาโฉมเฉียวและใช้สีแดงเข้มตัดกับสีดำอย่างสวยงาม มีความทันสมัย

วิกฤตการณ์โรคระบาดทำให้ชาวรถแห่เสียชีวิตผู้กำลังใจในระยะหนึ่ง แต่เมื่อพวกเขาสามารถปรับตัวผ่านพ้นวิกฤตขึ้นมาได้ พวกเขาก็กลับมาโลดแล่นบนพื้นที่การแสดงต่าง ๆ ได้เช่นเดิม และยังคงแสดงให้เห็นว่าช่วงเวลาที่ยากลำบาก พวกเขากลับไปทบทวน พัฒนาทั้งฝีมือและปรับปรุงรถ ประกาศในสื่อเสมอว่าพร้อมรับงานตลอดเมื่อมีโอกาส การเติบโตของรถแห่ที่มีผู้ประกอบการเป็นคนรุ่นใหม่ กล้าคิด กล้าทำ และพร้อมเปลี่ยนแปลงเสมอ ทำให้ธุรกิจรถแห่สามารถอยู่ต่อไปในสังคมอีสานและนอกอีสานได้ค่อนข้างมั่นคงมากขึ้น กระทั่งพบว่ามิสซิงคิงและคณะหมอลำดังในอีสานเริ่มสนใจที่จะมีรถแห่เป็นของตนเองเช่น ศิริพร อำไพพงษ์ และไผ่ พงศธร ดังในภาพที่ 4 ซึ่งเป็นรถแห่ที่ผลิตโดยทีมงานของเอกรินทร์ทั้งสิ้น ยิ่งย้าชัดว่าช่างฝีมือรถแห่จังหวัดชัยภูมิเป็นทีมงานที่มีคุณภาพจนทุนใหญ่ไว้วางใจร่วมงานด้วย

ภาพที่ 4 รถแห่ศิริพร อำไพพงษ์ และรถแห่ไผ่ พงศธร

ที่มา : “มทรรมรถแห่ไผ่พงศธร ปะทะรถแห่พีนางศิริพร,” Phongsathon Srijun,

<https://www.facebook.com/photo/?fbid=615256483290954&set=pcb.615256519957617>.

รถแห่เริ่มแตกแขนงกลายเป็นรถเคลื่อนที่เล่นดนตรีสดหลากหลายแบบ หลากหลายขนาด ในหลายพื้นที่ ซึ่งเห็นได้ว่ามีตั้งแต่การเป็นรถแห่กระบะสี่ล้อ รถบรรทุกหกล้อ จนล่าสุดเริ่มปรากฏรถแห่ขนาดใหญ่สิบล้อ มีลักษณะคล้ายรถบัส มีการเล่นดนตรีและบรรเลงจุฬาลงกรณ์เป็นเวทีที่ใหญ่ขึ้น โดยเฉพาะของศิลปินลูกทุ่งหมอลำอีสานจากค่ายใหญ่ที่มีทุนทรัพย์ในการทำรถแห่ในราคาหลายล้าน ชื่อเสียงของศิลปินลูกอีสานโด่งดังพร้อมไปกับช่างทำเครื่องเสียงที่มีความรู้ เทคนิคอันเกิดขึ้นจากฐานทางวัฒนธรรมความมักม่วน (สนุกสนาน) ของวิถีอีสานมาตั้งแต่อดีต จนสามารถเติบโตทางธุรกิจ จนถึงขั้นการจัดทะเบียนบริษัทในกรณีของเอกรินทร์และการจัดสิทธิบัตรยี่ห้อลำโพงเครื่องเสียงของสัญญา วิกฤตทางสังคมเศรษฐกิจที่รุนแรงในช่วงเกือบสามปีที่ผ่านมา ไม่สามารถทำให้คนดนตรีอีสานสูญเสียความรู้ความสามารถทางเทคนิควิธีเรื่องการแสดงและดนตรีลง

ไปได้ โควิด-19 ได้เผยให้เห็นว่ารถแท็กซี่ในฐานะมหรสพดนตรีแบบชาวบ้านอีสานสิ้นไหลได้ตลอดเวลาและมีหนทางใหม่ ๆ ให้เดินเสมอ เพราะพวกเขารู้จักปรับตัว

สรุปและอภิปรายผล

รถแท็กซี่เริ่มโด่งดังและเป็นที่รู้จักในสังคมช่วงปลายทศวรรษที่ 2550 และเติบโตมากในช่วงกลางทศวรรษ 2560 ทั้งในพื้นที่ออนไลน์และพื้นที่แสดงสด จนเมื่อปี พ.ศ. 2563-2565 เกิดสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 ทำให้สถานการณ์ของรถแท็กซี่อีสานถึงขั้นวิกฤต ทั้งผู้โดยสาร ผู้ประกอบการ นักร้อง นักดนตรี ฯลฯ ต้องหยุดงานกันไปหลายระลอก เนื่องจากสถานการณ์เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา รัฐประกาศใช้กฎหมายและข้อบังคับทำให้กิจกรรมและงานที่รับไว้ข้ามปีของคนรถแท็กซี่ต้องพักและยกเลิกไปในที่สุด เมื่อมีการปรับตัวหลากหลายวิธี เช่น การปรับตัวด้านธุรกิจ การปรับตัวโดยใช้เทคโนโลยี การปรับตัวด้านสาธารณสุข และการปรับตัวโดยการเคลื่อนไหวทางการเมือง เป็นต้น ทำให้รถแท็กซี่เห็นทิศทางการเติบโตมากยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

ผู้วิจัยได้ร่วมพูดคุยกับรถแท็กซี่และเข้าสังเกตการณ์ในกลุ่มเฟซบุ๊ก “ชมรมรถแท็กซี่ มโหรี ดนตรีสดแห่งประเทศไทย” และตามช่องทางของรถแท็กซี่คณะต่าง ๆ พบว่า ตลอดระยะเวลาที่มีโรคระบาดดังกล่าวนี้รถแท็กซี่ได้รับผลกระทบดังนี้

ประการที่ 1 ผู้ประกอบการ นักร้อง นักดนตรี รถแท็กซี่เป็นอาชีพที่ไม่สามารถทำงานที่บ้าน (work from home) และไม่ได้รับการเยียวยาจากทางภาครัฐ

ประการที่ 2 จากมาตรการและคำสั่งของภาครัฐที่ไม่ชัดเจน โดยเฉพาะการให้พื้นที่จัดการควบคุมโรคกันเอง ทำให้เกิดข้อกังวลสงสัยทั้งเจ้าภาพและคนรถแท็กซี่ว่าจะสามารถรับงานได้หรือไม่ เพราะกลัวว่าหากรับงานแล้วเมื่อถึงวันเล่นจะไม่สามารถเข้าพื้นที่ได้

เหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันนี้ทำให้รายได้มหาศาลที่กองอยู่ตรงหน้าแต่ไม่สามารถรับมาได้ของชาวรถแท็กซี่ต้องหายไปทันที งานที่รับมรดจ้เจ้าภาพทั้งถูกเลื่อนไปหลายรอบและถูกยกเลิกไปในที่สุด เหลือเพียงแต่ภาระหนี้สินและรายจ่ายรายวันที่ยังอยู่เป็นจำนวนมาก บางรายจึงต้องตัดสินใจขายรถแท็กซี่ไปในราคาที่ต่ำกว่าต้นทุนหรือแยกชิ้นส่วนขาย และหลายรายก็พยายามหาวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า หาเงินจากเส้นทางอื่นเพื่อมาหล่อเลี้ยงทีมงานและส่งค่าวงจรต่อไป จนสามารถหาหนทางใหม่ที่จะทำให้กิจการรถแท็กซี่เดินไปข้างหน้าอย่างมั่นคงมากขึ้น

จากสภาวะสังคมและเศรษฐกิจที่ถาโถมเข้ามาในหลายด้าน ทำให้ได้พบว่าชาวรถแท็กซี่ได้มีวิธีการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในภาวะที่คับขัน ซึ่งพบได้หลายวิธี คือ 1) ผู้ประกอบการรถแท็กซี่ที่มีความรู้ด้านเครื่องเสียงเป็นอย่างดี ได้มีการนำความรู้เรื่องเครื่องเสียงบนรถแท็กซี่มาช่วยส่วนทำชุดเครื่องเสียงบ้านขายทางออนไลน์ แม้รายได้จะไม่มากเท่ากับการออกแสดงดนตรีสดหรือการสร้างรถแท็กซี่ทั้งคัน แต่ก็สามารถพยุงให้ทีมงานและคณะอยู่รอดในสภาวะวิกฤตไปได้ 2) การเป็นยูทูบเบอร์นำผลงานเก่า ๆ ออกมาเผยแพร่เพื่อให้ช่องมีผู้ติดตาม แม้จะได้รายได้ได้น้อย แต่สำหรับบางวงนี่คือรายได้เดียวในขณะนั้น 3) เปิดการแสดงดนตรีสดผ่านช่องทางเฟซบุ๊กและยูทูบ หากรายได้เสริมให้แก่กันร้องนักดนตรี และ 4) นำรถแท็กซี่ออกใช้เป็นสื่อประชาสัมพันธ์ในช่วง

ที่มีการเลือกตั้งท้องถิ่น

อาชีพรถแท็กซี่จะมีรายได้ที่ดี จากตารางรับงานที่จองคิวกันข้ามปี ซึ่งดูแล้วมันคงเพราะมีงานทุกวัน จึงทำให้ผู้ประกอบการรถแท็กซี่ได้กำไรเสีย ถ้าตัดสินใจปรับแต่งรถให้ทันสมัยอยู่เสมอ ซึ่งเป็นสิ่งที่ใช้ต้นทุนมาก แต่เมื่อถึงจุดวิกฤต หลายคณะไม่มีเงินทุนสำรองมากพอและไม่มีอาชีพเสริมให้แก่ทีมงาน จำต้องขายรถออกไปและประกาศยุบวงลง ประการสำคัญ นักร้องนักดนตรีถือเป็นอาชีพที่มีทักษะเฉพาะด้านที่ต้องใช้เวลาเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์มาอย่างยาวนาน จึงทำให้คนดนตรีปรับเปลี่ยนไปทำงานอย่างอื่นยาก แม้ไปทดลองทำอาชีพอื่นชั่วคราว ก็ต้องทำในราคาต่ำแรงถูก เพราะขาดทักษะ ทว่าผู้ประกอบการและคนรถแท็กซี่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนไปทำกิจการอย่างอื่นที่สามารถดำรงชีพได้ ซึ่งเป็นธรรมชาติของมหาสพชาบ้านที่ไม่ได้รับการดูแลเป็นพิเศษจากหน่วยงานใด จำต้องหาหนทางใหม่ ๆ เพื่อความอยู่รอดเสมอ

รถแท็กซี่รุ่นต่อสู้งานเองเพื่อให้พ้นวิกฤตดังกล่าว จนสามารถกลับมาผงาดโดดเด่นในพื้นที่แสดงได้อย่างเดิม สิ่งที่เห็นชัดเจนคือ คนรถแท็กซี่กลุ่มทุนรุ่นใหม่ในสังคมอีสาน เป็นตัวแทนอีสานใหม่ที่พร้อมเผชิญกับโลกภายนอกได้ทั้งปัญหาและโอกาส พวกเขาตื่นตัวกับสถานการณ์ภายนอกอยู่เสมอ จนสามารถพัฒนาผลงานและทักษะในด้านต่าง ๆ รถแท็กซี่คือความเป็น “อีสานใหม่” ทะลุทะลวงไปไกลเกินขอบเขตความเป็นไทยบ้านอีสาน จนสามารถทำให้กลุ่มทุนใหญ่ คือค่ายเพลงระดับประเทศให้ความสนใจ เปลี่ยนทิศทางการแสดงดนตรีของศิลปินดังระดับประเทศมาทำรถแท็กซี่ตามกลุ่มทุนขนาดเล็กที่ค่อย ๆ เติบโตในระดับท้องถิ่น ถือว่าคนรถแท็กซี่สร้างมาตรฐานรูปแบบการแสดงใหม่ จากการเป็นคนดนตรีแบบชาวบ้านเล็ก ๆ มาสู่การเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านแบบใหม่ก็ว่าได้ จึงกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงหลังการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ทำให้รถแท็กซี่พบทิศทางการเติบโตของตนเองชัดเจนและหลากหลายมากยิ่งขึ้น และทำให้รถแท็กซี่สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมั่นคงยิ่งขึ้นไป

ข้อเสนอแนะ

บทความนี้ทำการศึกษารถแท็กซี่ในช่วงสถานการณ์โรคระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ช่วงปี พ.ศ. 2563-2565 ขณะทำการศึกษามีข้อจำกัดอยู่มาก เช่น ไม่สามารถลงพื้นที่เก็บข้อมูลได้อย่างเต็มที่เท่าที่ควร และหลังจากการศึกษาแล้วพบว่ารถแท็กซี่มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในแต่ละช่วงเวลา ดังนั้นหากจะมีการศึกษารถแท็กซี่หรือมหาสพ ดนตรีของชาวบ้าน ควรเข้าร่วมสังเกตการณ์อย่างใกล้ชิดเป็นระยะ เนื่องจากมีความเปลี่ยนแปลงตามสมัยนิยมกันอย่างรวดเร็ว

บรรณานุกรม

- กมลเศ โปธิกนิษฐ และธนรัตน์ ทรงสมบูรณ์. “การเว้นระยะห่างทางสังคม ระยะห่างทางชนชั้นกับการกลายเป็นกลุ่มผู้มีสถานะรอง : กรณีศึกษาในกลุ่มผู้ค้าในตลาดสดในเขตเทศบาลพิษณุโลก.” คลังข้อมูลจดหมายเหตุดิจิทัล โควิด-19. https://db.sac.or.th/covid-19/th/article-details.php?atc_id=102#.
- กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. “New Normal ชีวิตวิถีใหม่.” <https://dmh.go.th/news/view.asp?id=2288>.
- กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. *ข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างการรับรู้สู่ชุมชน ครั้งที่ 13/2563 วันที่ 9 เมษายน 2563*. กลุ่มภารกิจด้านข่าวและสื่อมวลชนสัมพันธ์ สำนักสารนิเทศ, 2563. เอกสารอิเล็กทรอนิกส์.
- กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. “แนวทางปฏิบัติด้านสาธารณสุข ตามการผ่อนคลายการบังคับใช้ตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในระยะที่ 2 สำหรับสวนพฤกษศาสตร์สวนดอกไม้ พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ห้องสมุดสาธารณะ หอศิลป์.” <https://covid19.anamai.moph.go.th/th/establishments/>.
- กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. “แนวทางปฏิบัติด้านสาธารณสุข ตามการผ่อนคลายการบังคับใช้ตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในระยะที่ 3 สำหรับโรงละคร โรงมหรสพ.” <https://covid19.anamai.moph.go.th/th/establishments/>.
- กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. “แนวทางปฏิบัติด้านสาธารณสุข ตามการผ่อนคลายการบังคับใช้ตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในระยะที่ 5 สำหรับห้างสรรพสินค้า ศูนย์การค้า คอมมูนิตีมอลล์.” <https://covid19.anamai.moph.go.th/th/establishments/>.
- “การจัดโครงสร้างของศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) เพิ่มเติม (ฉบับที่ 5).” (25 ธันวาคม 2563). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 137 ตอนพิเศษ 302 ง. หน้า 75-76.
- “การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548.” (25 มีนาคม 2563). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 137 ตอนที่ 24 ก. หน้า 1.
- ข่าวสดออนไลน์. “เสียงสะท้อนรถแห่ สงกรานต์ดีงานเป็นศูนย์ ศิลปินสาวเปิดใจ วอนรัฐกำหนดให้ชัด ทำยังไงถึงแสดงได้.” https://www.khaosod.co.th/around-thailand/news_6996028.
- “ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในทุกเขตท้องที่ทั่วราชอาณาจักร.” (25 มีนาคม 2563). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 137 ตอนพิเศษ 69 ง. หน้า 1.
- พลอยไพลิน แวศรี. สัมภาษณ์โดย จารุวรรณ ดวงคำจันทร์. 26 พฤษภาคม 2563.
- วิรุฬ ลิ้มสวาท, บ.ก. *จดหมายเหตุ COVID-19 : รวมพลัง ร่วมใจ ฝ่าภัยวิกฤต (ระยะที่ 1 ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม - 30 มิถุนายน 2563)*. กรุงเทพฯ : องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2563.

ศศิธร คงจันทร์. “กบฏผู้มีบุญในภาคอีสานระหว่าง พ.ศ. 2479-2502.” วิทยานิพนธ์ระดับปริญญา
มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2558.

สัญญา จุลชีพ. สัมภาษณ์โดย จารุวรรณ ดั่งคำจันทร์. 20 พฤศจิกายน 2564.

สุริยา สมุทคุปดี และคณะ. *คนชิงอีสาน : ร่างกาย กามารมณ์ อัตลักษณ์ และเสียงสะท้อนของคนทุกขใน
หมอลำชิงอีสาน*. นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2544.

สุวิทย์ ภาควัว. สัมภาษณ์โดย จารุวรรณ ดั่งคำจันทร์. 24 กรกฎาคม 2564.

เอกรินทร์ ทางชัยภูมิ. สัมภาษณ์โดย จารุวรรณ ดั่งคำจันทร์. 18 พฤศจิกายน 2564.

Fcรถแห่ย่องเบา มหาสารคาม. “ย่องเบาLiveshow จ๊ะเอ๋ สุภัทรา นัท นานก x เอ๋ พลอยมณี
เพชรบ้านแพง.” [https://www.facebook.com/100044474317745/
videos/2498798240265395](https://www.facebook.com/100044474317745/videos/2498798240265395).

iLaw. “Car Mob เคลื่อนไหวรูปแบบใหม่ ไม่เสี่ยงโรค แต่ไม่พ้นคดี.” [http://freedom.ilaw.or.th/
node/975?fbclid](http://freedom.ilaw.or.th/node/975?fbclid).

Keyes, Charles F. *Isan: Regionalism in Northeastern Thailand*. New York: Cornell
University, 1967.

Phongsathon Srijun. “มหรหรรถแห่ไฟ่พงศธร ปะทะรถแห่ฟีนางศิริพร.” [https://www.facebook.
com/photo/?fbid=615256483290954&set=pcb.615256519957617](https://www.facebook.com/photo/?fbid=615256483290954&set=pcb.615256519957617).

Schafer, R. Murray. *The soundscape: Our Sonic Environment and the Tuning of the
World*. Rochester, Vermont: Destiny Books, 1994.

Wutt T. “รถแห่งานเข้า! เครือข่ายเยาวชนฯ จี้สอบด่วน เหตุเข้าข่ายมอมเมาเยาวชน.” [https://news.
mthai.com/general-news/776480.html](https://news.mthai.com/general-news/776480.html).